

VIGILIA

SZERKESZTI

SÍK SÁNDOR

JEAN DANIELOU
SZEDŐ DÉNES
STADLER FRIDA
RÓNAY GYÖRGY
FRANCIS JAMMES
IGNÁCZ RÓZSA
IJJAS ANTAL
MIHELICS VID
írásai.

1953 ÁPRILIS

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
Titok husvétja	169
<i>Jean Daniélou</i> : A kereszténység és a nem keresztény vallások	171
<i>Szedő Dénes</i> : Az elhagyott (vers)	177
<i>Stadler Frida</i> : Az engedetlen gyermek	178
<i>Szedő Dénes</i> : A hallgató Ige (vers)	182
<i>Rómay György</i> : Aki halottaiból feltámadt (vers)	183
<i>Francis Jammes</i> : Tavaszi nyitány (elbeszélés)	188
<i>Ignác Rózsa</i> : Hagyományok földjén	190
<i>Ijjas Antal</i> : Ébredés (elbeszélés)	198
<i>Mihelics Vid</i> : Esmék és tények	208
A kis út	217
N A P L Ó	
Szent Tamás apostol ünneplése Indiában; Keleti keresztények; Paul Éluard halála; Liszt Ferenc Weimarban; Homeros Iliasa: Egy újjászülető kézműves ipar	218

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sik Sándor.

Főmunkatársak: Mihelics Vid és Rómay György.

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4. postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos-utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Ara: 5 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

TITOK HUSVÉTJA

Megszoktuk, hogy a husvétot győzelmes érzések hangulatában ünnepeljük. Igazunk is van, hiszen „elnyelte a halált a diadal” (I. Kor. 15, 54), és nem sokat értett meg a kereszténységből az, aki nem tud örülni husvétkor. Az ámulattól tárult szemek látomásokkal teltek meg és a kételyektől elborított lelkek nagy isteni megnyilvánulások tanúivá lettek az első husvéton, és az első husvétnak ezt a sugárzó légkörét valósítja meg azóta minden husvét.

De a megnyilatkozások husvétja mellett ott a rejlések husvétja, és a fények husvétjának társa a homályok husvétja. Az Exsultetben „világosító éjszaka”-ról, tehát ragyogó homályról énekelünk, mely gyönyörűséggel tölt el. Mély titkok húzódnak meg az ellentmondás mögött: sötét éj, mely gyönyörűséggel világít.

Az Úr Jézus feltámadását a liturgia éjjel ünnepli. Jézus a sziklával lezárt és lepecsételt sírból titokban és láthatatlanul lepott ki — a megdicsőült test számára nem volt akadály a szikla, mint nem volt az később a zárt ajtó sem. Az angyal csak később száll le, hogy elhengerítse a követ és ekkor rendül meg a föld is (Mt. 28, 2). A festők ábrázolása s az általánosan elterjedt felfogás nem pontos. És az is lehetséges, hogy sokan elkézeléseikben csalódot-taknak érzik magukat, ha a feltámadt Krisztust nem látják a szikla mélyéről felvillanó fényben, az elhengeredő köre lépve és a félelemtől földreszujtott örök fölött diadalmasan lebegni.

Hiszen nem téves ez az elkép-

zelés, csak kihagyja amaz időnek izgalmas feszültségét, mely Jézus feltámadása és a kö elhengerítése között telt el. Hogy ez pár perc volt vagy órák multak el, nem számít; a lényeg az, hogy volt egy pillanat, amikor Jézus elgyötört és élettelen teste „romolhatatlanságba... és halhatatlanságba öltözött” (I. Kor. 15, 53) s kiszállott a sírból; viszont a kö, a pecsét és az örök, mint a biztos halál tanúja mozdulatlanul és sértetlenül ott állottak a helyükön. Elképzeltetjük, hogy egy ügybuzgó farizeus, nem tudva nyugodni a gondolatától, hogy „ez a család még éléleben azt mondotta: három nap múlva feltámadok” (Mt. 27, 62) és attól félve, hogy „odamenvén tanítványai ellopják őt és azt mondják a népnek: Feltámadott halottaiból; és az utóbbi ámitás rosszabb leszén az elsőnél —” (u. o.) — még a sötétben felkelt és kiment a sírhoz, éppen ebben az időpontban; látta a nyugodtan virrasztó öröket, látta a sértetlen pecsétet és nagy meglepé- déssel ment haza; hiszen a földön elérhető legbiztosabb bizonyítékok nyugtatták meg Jézus haláláról. Pedig Jézus már nem volt halott! Már feltámadt és már élte nem a halottak, nem a megsemmisültek, nem a megalázottak, hanem a megdicsőültek, a felmagasztaltak és az isteni fénybe öltözötték életét.

Ez a pillanat, amennyire jel- telen az emberi szemnek, annyira tele van az isteni titkok örvényeivel. Azt mondhatnánk, hogy az egész keresztény élet és történelem — minden fölséges erejével és tragédiájával — ösz- szesűrítve benne feszül ebben és

ebből él. Ez a pillanat ad neki öntudatot és igazolást.

Először is igazolja hitünket. Mert hiszen itt áll a diadalmas élet a feltámadt Krisztusban, anélkül, hogy mutatkoznék, anélkül hogy látszanék, sőt a halál és romlás — emberileg biztos — külső jelei és bizonyítékai mögött. Ez a szent pillanat biztosítja nekünk, hogy valóban lehetséges az ismeretlenség tilka alatt rejtőző magafeszültségű élet és súlyosan tévedhetünk, ha isteni dolgokban a látszatok után akarunk elindulni.

Azután megnyugtát az emberi lenézés és szánakozás szegyenkezései között. „Észtelen vagy Pál!” (Csel. 26, 24) — mondta Festus eszásári helytartó a nagy Apostolnak s az ő személyében minden kereszténynek, aki hitéből él; hiszen „az érzéki ember nem fogja fel, ami az Isten Lelkéé, mert oktalanság előtte” (1. Kor. 2, 14). És a testi szemük után induló örök sem mondtak volna mást a Jézus feltámadását állítóknak.

Végül e pillanat rejti magában Jézusnak a gonosz lélek fölött való győzelmét, melyről Szent Pál oly meggyőzően mondja: „Lefegyverezte a fejedelemségeket és a hatalmasságokat, nyilvánosan megszegyenyítette őket és diadalmaszkodott rajtuk öbenné” (Kol. 2, 15). Mi azt gondoljuk, hogy égen és földindulás nagy jelenetei keltenek ahhoz, hogy Isten a bűnt legyőzze; holott szinte játékos könnyedséggel viszi zsákutcába a gonosz lélek minden fortélyát. Jézus, mint ügyesebb vívó, előnyt adott ellenfeleinek: „Ez a ti órátok...!” (Luk. 22, 53). S azok ki is használták az alkalmat. A sír elzárása és lepecsételése már csak a biztossá-

és a végleges elintézettség tudatát és nyugalmát adta meg nekik. Urunk úgy mutatja, ki mérhetetlen fölényét, hogy érintetlenül hagyja a pecsétet és elmozdítatlanul a követ, mikor feltámadt. Milyen mély szimbólum az elhagyott síron az érintetlen pecsét. Mert éppen az nincs már meg, amit a pecsétnek tanúsítania és bizonyítania kellene: Krisztus halála. Az egyes hívek és az Egyháznak az élete is nem hordozza-e azokat a pecsétet, melyek szerint halottnak kellene lennie? „Mindig hordozzuk testünkön Jézus halálát, hogy Jézus élete is nyilvánvaló legyen a mi halandó testünkön” (II. Kor. 4, 10).

Persze nehéz beleélnünk magunkat ebbe a ragyogó kuszéti hományba: az emberi lélek fényre, látomásra szomjas. De az Úr dicsőült testével már jelen volt a kertben, mielőtt Magdolna észrevette; már odaszegődött a kétkező emmausziak mellé, mielőtt azoknak szemei megnyilltak; és a galileai szürkületben már ott állott a paron, mikor a tanítványok megpillantották; és feltámadt, mielőtt a sír kinyílt s a pecsét lehullott. Jézus itt van mellettünk, mielőtt észrevesszük jelentését.

Ha kuszét estjén nem leti volna tele fénnel a lelked és édes megtapasztalások meleg hulláma nem öntene el a Krisztusban kapott életről, azért csak hidd el, hogy az az élet jelen van, ha nem is látod. Mert az Úr is mintha erre a homályra utalna, midőn nem a látó, dicsőséges szent sebeket tapintgató Tamást nevezi boldognak, hanem azokat, „akik nem láttak és hittek” (Ján. 21, 29).

Belon Gellért

Jean Daniélou

A KERESZTÉNYSÉG ÉS A NEM-KERESZTÉNY VALLÁSOK

A nagy nem-keresztény vallások tanulmányozása közben ki-kerülhetetlenül felmerül a gondolat: szembeállítani őket a kereszténységgel. Aktuálissá teszi ezt a problémát, hogy egyre újabb és újabb könyvek és folyóiratok jelennek meg, amelyek India, Kína és az izlám mesterműveit ismertetik. Azonkívül egyre többször találkozunk a nagy vallások képviselőivel, és akár a könyveket forgatjuk, akár ezekkel az emberekkel beszélünk, mindig megragad a belőlük áradó vallásosság magasrendűsége. Ez megzavar bennünket, tehát szembe kell néznünk a problémával.

Hiba volna, hogyha a nem-keresztény vallásokban csak babonát, vagy jelentéktelen spekulációkat látnánk. Igazságosnak kell lennünk a vallásos értékeik iránt. XII. Pius pápa a *Divini praecones* kezdetű enciklikájában mondja: „Az Egyház sohasem tárgyalta a pogányok tanait megvetéssel.” Nem szükséges kisebbiteni a nem-keresztény vallásokat, hogy megmutassuk a keresztény vallás nagyságát. Ellenkezőleg, e nagyság annál nyilvánvalóbbá lesz, minél inkább elismerjük azoknak a valóságoknak a méreteit, amelyeket felülmúl.

De van egy másik, még károsabb magatartás is. Manapság azt látjuk, hogy a kereszténység transzcendenciáját (természetfelettségét) számos oldalról támadják, és kisebbitik, s a határok amelyek más vallásoktól elválasztják egyre jobban elmosódnak. Egyesek a kereszténységet valamilyen „vallásos tradícióhoz” számítják, amelynek csupán egyik ága volna, és pedig egyáltalán nem a leglényegesebb. Mások csak epizódot látnak benne az emberiség vallásos fejlődésében; epizódot, amely megelőző vallásos formákból fakadt és talán az a sorsa, hogy egykor majd a jövő vallásának adjon helyt. Vannak, akik a dogmáknak másodrendű fontosságot tulajdonítanak és azt vallják, minden vallásban lehetséges elérni az egyetlen realitást: a „spirituális megtapasztalást.”

Számunkra e felfogások természetesen elfogadhatatlanok. De egyre találkozunk velük, belénk szívárognak és sokszor nem tudjuk, hogyan foglaljunk állást velük szemben. Azért szükséges, hogy világosan fogalmazzuk meg a problémát, és igazságot szolgáltatva a pogány vallások értékének, világosan lássuk, miben múlja felül őket a kereszténység.

A történelem keresztény szemlélete

A kereszténység legelső jellemvonása, hogy hisz egy történeti tényben: Krisztus megtestesülésének és feltámadásának té-

nyében. Ez az esemény Istennek a történelemben való olyan beavatkozása, amely gyökerében megváltoztatja az emberi világot és abszolút újdonságot jelent. Ez teljességgel megkülönbözteti minden más vallástól a kereszténységet, melyet — mint René Guénon teszi — az őstradicó valamilyen formájára vezetni vizsgálja, mint éppen attól fosztani meg, ami eredeti benne.

A nagy nem-keresztény vallások állítják, hogy létezik egy örök világ, amelynek semmi köze az ideig-valóval, de ismeretlen előttük az örökkévalóságnak az időbe való behatolása, amely az időnek tartósságot ad és történelemmé forralja. (Ez áll még a bibliai kinyilatkoztatásra támaszkodó izlámra is, sőt — például a szadduceizmusban — még a zsidó vallásban is így volt.)

A kereszténységgel valóban valami új kezdődik: egy isteni beavatkozás az embereket új rendbe emeli, a természetfeletti. Ez a beavatkozás visszavonhatatlanul felemelése az embernek, értéknövekedés, amely tőle többé el nem vehető. Semmi sem bontja fel többé isteni és emberi természet egyesülését Krisztusban. Ettől kezdve van múlt és jövő a szó teljes értelmében. A világ történelemmé szerveződik, amelyben az isteni behatások döntő tényezők.

A keresztény kinyilatkoztatás

Ami a teremtéstől kezdve Ábrahám meghívásán át Krisztus születéséig történik, az szent történet: a *mirabilia Dei* története. A biblia ennek dokumentuma. És érdemes ráeszmélni, hogy a világ összes szent könyvei közül egyedül a biblia az, amely történelem, nem pedig tanok fejtegetése.

Ez a történelem nemcsak a régi idők eseményeiből áll; az Új Testamentum itt köztünk folytatódik az Egyház szentségeiben. A keresztény ember tudatában van annak, hogy szent történelemben él: olyan világban, ahol Isten nem szűnik meg munkálkodni, közreműködni és csodálatos cselekvéseket hajtani végre, amelyek megtérésben és a szívek megszentelődésében teljeseznek be. A keresztény szemlélet számára ez a valóságos történelem, realisabb, a birodalmakénál és találmányokénál; és titokzatos módon, a természetfeletti szeretet működéseken ebben bontakozik ki a Krisztus romolhatatlan teste.

Ez a történelem úgy áll előttünk, mint egy cél felé rendezett terv. A cél Isten dicsősége s az ember megszentelődése, s ez beteljesült Jézus Krisztusban. Benne a teremtés elérte célját; a világ sikerült. Ebben az értelemben Krisztus a *Novissimus Adam*, örök időkre a „legújabb ember“.

Jellemző vonása a világ keresztény szemléletének, hogy benne a döntő esemény már megtörtént; eszerint semmiféle új mozzanat nem hozhat Krisztushoz mérhetően fontosat. Így egy olyan eljövendő vallás fogalma, amely felé a kereszténység csak átmenet lenne, képtelenség. Krisztuson nem lehet túljutni.

Am, ha a dolgok Krisztuson alapuló rendje a végső rend is, azért van benne belső növekedés. A megtestesüléssel a növekvés elkezdődött; eljövendő beteljesedése pedig a paruzia lesz, Krisztus második eljövetele, az üdvösségtörténetnek utolsó eseménye. Ezt az jellemzi, hogy a feltámadás, amely addig csak a lelkek világában bontakoztatta ki hatását, visszhangozni fog az egész kozmoszban. A kereszténység tehát a megtestesülés után is eszkatológiai jellegű: várakozás Isten utolsó beavatkozására, amikor visszaveszi művét, hogy végső beteljesülésre vigye.

Az ember keresztény felfedezése

A kereszténység — mondtuk — Istennek a világba való be-nyúlása Jézus Krisztusban. Most egy második tételhez értünk: egyedül Istennek ez a cselekvése mentheti meg az embert, vagyis nincs üdvösség, csak Jézus Krisztusban. Ezt nem érti meg, aki azt állítja, hogy minden vallás misztikája az azonosságig hasonló. Kétségteljesül tagasnak tetsző szemlélet, mely könnyen meg- téveszt némelyeket, és melyet aztán szembeállítanak a kereszténység kizárólagossági igényével. De aki azt tartja, hogy az összes vallások misztikája egyforma, végül arra a megállapításra jut, hogy az embert a világtól való elszakadás és az Istennel való egyesülés askétikus erő kifejtése menti meg, nem pedig Jézus Krisztus keresztje. Itt is gyökeres ellentét van köztünk.

Értsük meg jól: egyáltalán nincs szó itt a nem-keresztény vallások kontemplatív és askétikus életének lebecsüléséről. Kína például Konfucius tanításában csodálatosan böles tanokat fejlesztett ki az emberek egymásközi viszonyaira vonatkozólag. India olyan nép példáját nyújtja nekünk, amely mindig az askézisban és a szemlélődésben látta a legfőbb eszményt. De mindez azt feltételezi, hogy az ember képes a saját erejéből eljutni Istenhez. Ezt a felfogást a kereszténység határozottan tagadja, és pedig két okból.

Az első az eredeti bűn valósága. Az eredeti bűn szakadás Isten és ember között, amelyet az ember saját erejéből nem tud megszüntetni. Nem elég azt mondani, hogy az embernek, aki a külvilághoz való fordulásával elidegenedett a spirituális világtól, csak el kell fordulni a testi élettől, hogy visszajusson a lelkeséghez, mint a tulajdonképeni létéhez. A kereszténység számára *nem a test* a bűn principiuma, hanem *az egész ember* testestül-lelkestül rabja a bűnnek és csak Isten mentheti meg kegyelmével. — A második ok a keresztény Isten abszolút hozzáférhetlensége; csak Ő képes az embert természetének részesévé tenni, vagyis a természetfeletti életbe bevezetni. A hinduizmus és az ujplatonisták számára a lélek természete szerint isteni, és ha a lélek megszabadítja magát mindattól, ami tőle idegen, akkor önmagát megtalálva megtalálja Istent. Csakhogy ez a felfogás azt

rejt magában, hogy nincs alapvető különbség a teremtetlen Isten és a teremtett szellem között. India miszticizmusa bizonyos panteizmust tételez fel. Ezzel szemben a kereszténység első hittétele a teremtő Istenről szóló tan, vagyis a lényeges különbség Isten és ember között. Egyedül csak Isten képes tehát az emberi felemelni önmagáig, azaz a természetfeletti életbe, amelynek csúcsa a misztikus élet. Ezt semmiféle emberi eszkézzel nem lehet elérni.

Ebből számos következtetés adódik, amelyek megmutatják a kereszténység páratlanságát. Az első az, hogy a megmentő tényező a Krisztus megváltó tevékenységébe vetett hit, nem pedig a puszta aszketikus erőfeszítés. Ennek a tannak Szent Agoston volt nagy védelmezője Pelagiusszal szemben. Az embertől Isten csak annyit kíván megmentéséhez, hogy ismerje el bűnös voltát és nyissa meg magát a kegyelemnek. Az alázatosság az üdvösség lényeges feltétele, a kevelység legnagyobb akadálya. Látnivaló, hogy a nézetek homlokegyenest ellenkeznek. A vallási relativizmus szemében a *bensőséges lelkek* menekülnek meg, bármely valláshoz tartoznak is, a kereszténység szemében azok, *akik hisznek*, tekintet nélkül bensőségeségük fokára. Egy kis gyermek, egy munkájával elfoglalt dolgozó, ha hisz, több, mint a legnagyobb aszketák. Szépen mondja Guardini: „Nem vallási személyiségek vagyunk, hanem az Ige szolgálói.” Krisztus mondta: Keresztelő Szent János a legnagyobb volt az emberek szülőttei között, de az Ország fiainak legkisebbje nagyobb nála. Lehetnek nagy vallásos egyéniségek a kereszténységen kívül; lehetnek korszakok, amelyekben a legnagyobb vallásos egyéniségek a kereszténységen kívül élnek: nem fontos. A fontos: Krisztus szavának engedelmeskedni.

Ebben a megvilágításban tűnik ki a különbség keresztény és nem keresztény misztika között. Amazok számára az Istennel való egyesülés olyan aszkézis végső eredménye, amely által a lélek — elszakadva mindentől, ami idegen tőle — megtalálja a maga tiszta lényegét, vagyis az Istent. A hangsúly tehát itt az aszketikus gyakorlatokra és módszerekre esik.

A keresztény misztika is használja ezeket a módszereket, de ezek mindig másodlagosak maradnak és sohasem elégségesek. A keresztény Isten élő és transzcendens Isten, akit semmiféle módszer sem tud foglyul ejteni. Szabadon közli magát, amikor és ahogyan akarja. A misztikus élmény nem függ semmiféle feltételtől. Szent Pált a damaszkuszi úton éri az Isten kegyelme. A kegyelemnek nincs más forrása, mint az Isten szeretetének szuverén szabadsága. A lelket a kegyelem befogadására nem annyira a pszichológiai gyakorlatok, mint inkább bizonyos Istennek kedves vallásos magatartások teszik alkalmassá. A keresztény misztikusok ezen a téren főként a saját akaratukról való lemondást és az Isten akaratának való föltétlen alávetettséget említik. A misztikus kegyelmek semmiképpen sincsenek a kontempla-

tív élet formáihoz, a hallgatás és összeszedettség külső gyakorlataihoz kötve; akár a legteljesebb tevékenység közepett is be tudja fogadni őket a lélek, ahogyan Xavéri Szent Ferenc példája mutatja.

Ezt az ellentétet a kereszténység és a nem-keresztény vallások között így is ábrázolhatjuk: olyan, mint a hős és a szent közötti különbség. Az indiai askéták teljesítményei bámulatra méltóak; talán a legnagyobb dolog ez, amit emberi sikon ismerünk. De a szentek: az valami más. Emberileg tekintve gyakran gyávák és gyengék. Nehéz dolgokra vállalkoznak, amelyek fölülmúlják az emberi erőt, de ők Isten erejére támaszkodnak. Ilyenek voltak az első századok vértanúi, ilyen Jean de Brébeuf, aki azt mondta, egy túsúrást sem birna kiállni, s elment az irokézok közé, hirdetni az evangéliumot, jól tudva, hogy a legkegyetlenebb kínzásoknak teszi ki magát. Ezért tud a szent alázatós maradni, még ha a legnagyobb dolgokat is hajtja végre. Szent Pál így határozta meg az Evangéliumot: „Az Isten ereje az mindenkinek az üdvösségére, aki hisz, elsősorban a zsidó és aztán a görög számára is.” (Róm. 1, 16). És ezzel eljutottunk a lényegig: A kereszténység elsősorban nem az ember erőfeszítése Isten felé, hanem isteni erő, amely az emberben beteljesíti azt, ami az embert meghaladja. Az ember erő kifejtése csak felelet erre. Ez a kereszténység transzcendenciájának második vonása.

A dogmák

Eddig mindenekelőtt a kereszténység isteni tény-jellegét hangsúlyoztuk. Transzcendenciája azonban tanításaiiban is megnyilvánul. Ezt ismeri félre a vallási relativizmusnak egy harmadik neme, amely úgy gondolja, hogy a legfőbb keresztény dogmákat — Szentháromság, megváltás — más nagy vallásokban is feltalálja. Van ugyan néhány hasonlatosság, ezeknek a felületességét azonban már gyakran bebizonyították. A kereszténység gyakran felhasználta a természeti vallások szimbolikáját, de ezek másodlagos fejlődések és művelődési alkalmazkodások. A keresztény dogmák eredetüket tekintve: új kinyilatkoztatások.

Nem azt mondjuk ezzel, hogy a természeti vallások nem ismertek meg bizonyos igazságokat Istenről: ez az állítás nem fedné az igazságot. Maga Szent Pál tanítja: „Ami láthatatlan Istenben, észlelhető a világ teremtése óta, mert az értelem a teremtmények révén felismeri” (Róm. 1, 20). Isten nem hagyta Ábrahám előtt sem az emberiséget minden kinyilatkoztatás nélkül és az emberek bizonyos fokig megismerhették létezését és megsejtettek egyet-mást az Ő tökéletességeiből, de itt meg is álltak. A nem keresztény vallások felfogták azt, amit a magára hagyatott emberi értelem fel tud fedezni Istenről: külső vonásait, létezését, és azon tökéletességeit, amelyek a világban való működésében megnyilvánulnak.

Van azonban valami, amit emberi értelem sohasem sejtethetett volna, van egy küszöb, amelyet emberi láb soha át nem lépett, van valami homály, amelybe nem lehet behatolni: ez az Isten belső életének titka. A Szentháromság mélységei teljességgel megközelíthetetlenek az ember számára. Istent soha senki nem látta. Az Egyszülött Fiú, aki az Atya kebelén vagyon — ő jelenti ki (Ján. 1, 18).

Ezzel középpontjába értünk annak, ami a kereszténység elvitázhatatlan eredetisége: Isten fia, aki megjelent közöttünk, kinyilatkoztatott nekünk két egymástól elválaszthatatlan igazságot. Az egyik a szeretet ama titokzatos életének jelenléte az Istenben, amelynek Szentháromság a neve; a másik a hozzánk szóló hívás, hogy Benne és Átala vegyünk részt ebben az életben örök időn át. A kereszténység egy személyben, Jézus Krisztusnak, az emberré lett Istennek személyében egyesül: benne található fel minden, amit tudnunk kell. A természetes vallások — és ez az ő nagy értékük — bizonyosságot tesznek az embernek Isten felé való mozgásáról; a kereszténység az Isten mozgása, aki Krisztusban megragadja az embert, hogy magához vezesse.

A kereszténység és a pogány vallások

Fel kell még vetnünk a kérdést; milyen vonatkozásban állnak a nem-keresztény vallások a kereszténységgel?

Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy a pogány vallások mindazzal, ami értékeset tartalmaznak, mintegy leülepedési Isten első kinyilatkoztatásának, amelyre Szent Pál céloz a rómaiakhoz írt levelében. Ez megfelel a kozmikus szabályszerűségében megnyilatkozó isteni gondviselésnek. Kifejezése annak a szövetségnek, amelyet Isten Noéval kötött, kötelezve magát, hogy a természet rendjéhez hű marad. Ezen a kinyilatkoztatáson azonban túlmegy az Istennek az a belépése a történelembe, amely Ábrahámmal kezdődik és Jézus Krisztusban teljeseedik ki. Ebből elsősorban az következik, hogy mi a nem-keresztény vallásokat elavultaknak látjuk. Nem mindenestül hamisak, megvan a részük az igazságból. Krisztus megjelenése óta azonban Isten e világban való munkálkodásának egy immár meghaladott szakaszáról tanúskodnak és így elvesztették eredeti jelentőségüket. Előfutárok voltak: ez volt a szerepük. Bizonyos értelemben Szokratesz, Buddha, Zoroaszter is előfutárok: az emberiség vallási fejlődése egy-egy szakaszának felelnek meg.

De az előfutárnak el kell halványodnia és át kell adnia helyét annak, akinek útját előkészíteni küldetett. Ezért azok a vallások, amelyeknek megvolt a szerepük Jézus Krisztus eljövételének előkészítésében, ma már nem látszanak előttünk érvényesnek; nincs már meg egykori létjoguk; attól kezdve, hogy a Krisztus megjelent, elvesztették életüket és megromlottak. És ha meg

kell állapítanunk, hogy minden nem-keresztény vallásban van valami Istennek a kozmoszon keresztül adott őskinyilatkoztatásából, meg kell mondanunk azt is, hogy az őskinyilatkoztatás nyomai mindenütt hamissá torzultak. Ezt már Szent Pál is tanította. Miután kifejtette, hogy az emberek megismerhették Istent a látható világból, így folytatja: „Feleserélték a halhatatlan Isten dicsőségét halandó embereknek, sőt madaraknak, négy-lábúaknak és csúszó-mászóknak képmásával“ (Róm. 1, 23). Vagyis minden nem-keresztény vallásban igaz értékek mellett ott van egy mélyszéges eltévelyedés is: a bálványimádás.

AZ ELHAGYOTT

*Magadra maradtál,
Jézusom, aranyszál,
köröskörül vaksetét.
Közel s távol ébren
nincs egy teremtmény sem
kezét nyujtani feléd.
Mégis: egy kőbor eb
föllelvén rejteked
öldbe hajtja fejét.*

*Nincsen egy jó szava
Hozzád, Isten Fia,
senkinek, megnyugtató?
Rezzen az ég s íme
egy kis fülemile
dala zendül, rikató.
Hát az ember hol van?
Alant a majorban
megszikordul egy ajtó...*

Szedő Dénes

AZ ENGEDETLEN GYERMEK

Két rövid szó, és benne mennyi fölösleges gyözködés, erőpocsklás, harag, keserűség s végül elhidegülés, sőt ellenségeség! Érdemes szembenézni problémájukkal; a vizsgálódás talán rávezet bizonyos megoldásokra.

Tisztázzuk a fogalmakat. Mit jelent az, hogy „gyermek”; és mit az „engedetlen”?

A *gyermek* szó viszonyt fejez ki. Szüleim gyermeke vagyok; ezen nem változtat se kor, se rang, se vagyon, se tanultság; és ennek a ténynek következményei vannak, melyeket nem lehet nem venni tudomásul. De a gyermek szó életkort is jelent, egy föltarthatatlanul csökkenő állapotot, mely az idő folyamán teljesen megszűnik. Ez is tény, ennek is megvannak a következményei, s ezeket is tudomásul kell venni. Sok keserűséget lehetne elkerülni, ha a gyermek sosem felejtene el az első, a szülő pedig a második tényt.

S mi az *engedelmesség*? Lemondás saját akaratunkról, engedés, követése egy másik akaratnak. Aki nem rendeli alá magát a más akaratának, hanem a sajátját érvényesíti, az „engedetlen”.

Köteles-e a gyermek alávetni saját akaratát a szülőének, köteles-e engedelmessé válni, s miért, mikor és meddig? A kérdésre a „gyermek” fogalmának kettőssége szerint, többféle választ adhatunk; alapja mindegyiknek abban a feleletben nyugszik, amelylyel azt döntjük el, hogy *miért engedelmeskedik* valaki.

Jutalom, büntetés

Mindenekelőtt azért, mert érzi, hogy kicsiny és gyöngé mivoltában függ azoktól a szankcióktól, amelyek engedelmességét vagy engedetlenségét követik. Büntetéssel és jutalommal még az állatba is beidegezzhető az engedelmesség. A jól idomított kutya például kis szatyorban hazaviszi a zömlét és a szafaládét anélkül, hogy hozzányúlna. De ha egy másik kutya kitépi szájából a szatyrot és a szafaládé kigurul, ő is megverekszik érte, hogy fölfalhassa; gátlásai csak a szatyorban lévő szafaládéval szemben voltak: így idomították.

A kisgyereket is dresszúrával lehet engedelmessé szoktatni. A következetesen, szinte önműködően bekövetkező kellemetlenség (büntetés), vagy öröm (jutalom) hamarosan megtanítja rá, hogy az engedelmesség hasznos. Ez aztán a gyakorlat folytán beléidegződik; most már megteszi a jót és elhagyja a rosszat akkor is, ha nem látják s nem jutalmazták vagy büntetik érte. Amilyen mértékben fejlődik a gyermek értelme, olyan mértékben spiri-

tualizálódik a jutalom és büntetés; már nem a piros alma vagy a dupla csokoládé reménye indítja helyes cselekvésre, hanem édesanya, édesapa mosolya, bizalma, meglelégedése. A gyermek szereti szüleit, örömet akar szerezni nekik, ezért egész lelkével arra iparkodik, hogy megismerje és megtegye akarataikat.

A szülő jogosan örül az ilyen gyermeknek, de nem szabad elfelejtenie, hogy ez a magatartás, bármilyen szép és főleg bármilyen kellemes, végtére mégiscsak a kiskorú emberé, s önmagában véve elégtelen. El kell jönnie annak az időnek, amikor az embernek benső okok (lelkiismeret, meggyőződés, életterv, izlés) alapján kell engedelmeskednie; amikor azért tesz valamit, mert az jó, és nem pusztán azért, mert szülei örülnek neki.

A — Kelefen mindenestre korábban érett — kis Józus is kénytelen volt egy napon így szólni szüleihez: „Nem tudtátok-e, hogy Atyám házában kell lennem?” A jólnevelt gyermek mindig tisztelettel, tapintattal és kímélettel fogja tudtára adni szüleinek, hogy úgy érzi, immár a maga útján kell járnia. És az önzetlen, értelmes és méltányos szülő nem fogja ebben meggátolni. A fa ágait a gyökér táplálja és a törzs tartja ugyan, de az ágnak az a törvénye, hogy elhajoljék a törzstől s így teremje meg gyümölcseit. Önző és oktalan szülő az, aki nem engedi felnőtté lenni gyermekeit.

Meghajlás a tekintély előtt

Engedelmeskedik valaki azért is, mert tudja vagy föltételezi, hogy a másik tanultabb, gyakorlottabb, tapasztaltabb nála, így észszerű is, méltányos is, ha elfogadja az akaratait. A kisgyermek ezt még nem fogja fel; ezért olyan fontos nála a dresszúra. A fejlődő értelemmel azonban fejlődik a belátás is, annak megértése, hogy amit szülei mondanak, vagy kívánnak, az jó, az a javamra szolgál. Ösztönös biztonságérzés támad a gyermekben: apám megvéd mindentől, anyám keze eligazít, elrendez, meggyógyít mindent. Ezért megteszem, amit mondanak és akarnak.

Csakhogy ezzel az ösztönrel egyidejűleg fölébred egy másik is: az önállóság, sőt önállószkodás. A gyermek olykor tudatalatti erőpróbákat rendez; néha valóságos szenzáció-éhséggel és vanbanc merészséggel száll szembe szüleiével, hogy „lássuk, mi lesz”. Ebből támad a legtöbb kamaszkori lázadás is. De idővel a legjobb és legkiegyensúlyozottabb gyermek is fölfedezi, hogy nem apja a világ legerősebb embere és anyja sem a mesekönyvek eszményi édesanyja. Naivitás volna, ha a szülők azt kívánnák gyermekeiktől: tegyenek úgy, mintha mindig azon a piedesztálon látnák őket, amelyen kisgyerekek korukban.

Mi a teendő?

Az önnevelés sosem szünetelhet, a szülőé sem. Igyekezzenek azzá lenni, aminek a gyermek szemében látszani szeretne; fejlessze te-

hetségét, erősítse jellemét, fokozza erkölcsiségét, mélyítse felelősségtudatát; kérje a Szentlélek segítségét, hogy megismerje és cselekedje is a jót; hogy gyermeke példaképet lásson benne és szívesen engedelmeskedjék neki.

Óvakodjanak a szülők egymás tekintélyének, s általában a tekintélynek lerombolásától. Súlyos kárt okoznak gyermekeiknek, ha egymást ócsárolják, egymás hibáit teregetik előtte. Ezzel elraholják tőlük azt a védettségi, biztonsági érzést, amely a gyermekkor földi paradicsomának egyik lényeges alkotóeleme. Nagy tévedés azt képzelni, hogy ezzel valaki a saját becsét emeli. A gyermek nem bocsát meg annak, aki elveszi tőle az Apát, az Anyát, akár igazat mond, akár nem.

A gyermek, ha közben lázadzik is, vágyik rá, hogy föltekintessen szüleiére, de mégsem lehetséges, hogy a szülő egy egész életen át koturnusban járjon és valami felsőbb síkról beszéljen gyermekéhez. A gyermek éleseszű és kegyetlen ítélőbíró: nagyon gyorsan észreveszi, ha a nagy szavak ürességet takarnak. Az érett ember erénye és ismertetőjegye az alázatosság. Nem akar másnak, többnek látszani annál, ami valóban. A szülőnek bele kell törödni abba, hogy idők folyamán gyermeke bizonyos dologban többet — és jobban — fog tudni nála: többet tanult, éppen szülei jóvoltából, helyesebben nevelték, kiváló tehetsége van, lendülete-sebb, benne áll az új, gyakorlati életben, stb.

A szülőnek tehát egy idő múlva be kell látnia, hogy vérszerinti gyermeke életkora szerint már nem gyermek; problémáit, életfölfogását, ízlését már nem kormányozhatja a szülői tekintély. Ha azonban eddig jól sáfádkodtak ezzel a tekintéllyel és most sem akarnak visszaélni vele, akkor a „gyermek“ még ötvenéves korában is szívesen megbeszéli apjával-anyjával legkomolyabb kérdéseit és szívesen fordul az ő életbölcseiségükhöz, mérsékletükhöz, igazságosságukhoz.

A társadalmi rend

Engedelmeskedik valaki a társadalmi rendnek, az alá és mel-lérendeltség szükségszerűségének fölismeréséből és a fölismerés következményeinek elfogadásából is. Ez értelem és önfegyelem kérdése. Ahol közösség van, ott kell lennie legfőbb intézőnek (vagy pontosan körülírt hatáskörű intézőknek), ott szükség van törvényekre, melyeket önként megtart mindenki, különben anarchia tör ki és boldogtalanságot hoz magával.

A családban ezek a természetes intézők a szülők. Ők teremtet-ték meg a családot; ők adják meg anyagi és társadalmi létalap-ját; ők a tapasztaltabbak, erősebbek. Elvben ez vitathatatlan és csak a kiegyensúlyozatlan kamasz lázong ellene; a gyakorlatban azonban az önfegyelem hiánya, a pillanatnyi rosszkedv, a rende-

zetlen vágyak és törekvések sokszor eltorzítják az értelem által helyesnek ítélt elvi magatartást.

De bármennyire nyilvánvaló is, hogy a szülői háznál a szülő akarata, fölfogása, ízlése érvényesül: tagadhatatlan, hogy a felnövő „gyermek“ új egyéniséggé, új személylé fejlődik, annak pedig az a törvénye, hogy magamagát érvényesítse. E fejlődés teljes kibontakozása nagyjában egybeesik a családalapítási vágygal, s ha ez sikerül, abban harmonikus megoldást is nyer. Ha azonban a családalapítás elmarad, vagy a fiatalok — bármilyen okból — nem laknak külön, akkor lappangva vagy nyíltan előbb-utóbb fölmerül a kérdés: ki az úr a háznál? És ha kellemetlen igazság is, de igazság: aki — bármilyen oknál fogva — nem tud magának, párjának és gyermekeinek saját fészket építeni, annak a szülők segítségével együtt el kell fogadnia a szülők gyámkodását is.

Az viszont lehetetlen dolog, hogy egy önálló keresetű és hivatású embert, aki azért nem alapít külön otthont, mert így jobban segíthet szülein, a szülők úgy irányítsanak anyagi viszonyait, időbeosztását, társaságát, életstílusát illetőleg, mint egy kisgyermeket. Nem azért van joga önállóságra, mert pénzt keres, hanem azért, mert ezzel a keresettel igazolja, hogy helyt tud állni az életben. Szüleinek minden gyermek örökké tisztelettel, hálával és áldozatos támogatással tartozik, de bizonyos életkoron túl, és bizonyos helyzetben az ember mégis csak maga határozza meg életformáit. Az a leghelyesebb, ha a felnőtt fiatalok külön laknak, akár alapítottak családot, akár nem; ezen változtatni csak elárgott szülők kedvéért szabad, és kell; akkor viszont a családért való felelősség átvételével az intézkedés joga is a fiatalokra száll.

Egy szent ügy szolgálata

Engedelmeskedhetik valaki végül azért is, mert egy szent vagy annak vélt ügyért tudatosan lemond saját akaratáról és mint névtelen kerék illeszkedik bele egy nagy műbe. Különböző korok és népek más és más ügyet tartottak ilyen szent ügynek; de ezek közt mindig a legelsők egyike volt a család békéje vagy jóléte. A kínai családi erkölcs például a fiatalokat teljes alárendeltségbe helyezte az öregekkel szemben, és a feleségek, mellékfeleségek, nagyszülők, nagybátyák és nagynénik, idősebb meny és fiatalabb vő, húgok, bátyák, unokák áttekinthetetlen szövevényében egy-egy új feleség vagy frissen nősült fiú csak a legkészségesebb engedelmességgel tudott türhetően elhelyezkedni.

A modern idők egyre kevésbé ismerik az egyéniségnek ezt a nagyfokú föladását. A családi életben belül utolsó maradványa az volt, hogy a lányok némán lemondtak továbbtanulási vágyaikról a fiúk javára; de ma már ez is megszűnt. Kétségtelen, hogy a már régen nem „gyermek“ gyermektől nem lehet megkívánni,

hog्य akaratát mindig és mindenben rendelje alá a szüleiének, csak azért, mert azok a szülei. A flatalságnak viszont át kell élnie, hogy a családnak, nemzetnek, egyháznak van valami közösségi lelke, valaminő közösségi kincstára, melynek megtöltéséről gondoskodni mindannyiunk szent kötelessége. S tudatában kell lennie annak is: tőlünk, áldozatosságunktól, megbízhatóságunktól, tisztaságunktól és engedelmességunktől függ, milyen szellem uralkodik családjunkban és környezetünkben. A család békessége sokszor csekélységekben múlik, azon, hogy megteszünk bizonyos dolgokat, apróságokat, amiket kívánnak; nem azért, mert a másinak joga van parancsolni vagy mert jobban tudja, hanem egyszerűen az engedelmisség erényénél fogva, a békesség és a szeretet szolgálatában. Ahol a kölcsönös engedelkenység és alkalmazkodás szelleme él a családban, ott az élet többnyire síma, zajtalan és kellemes.

Ahol viszont engedetlenség van, ott a hibák többnyire mindkét felet terhelik. S ilyen esetekben nem volna helyesebb, ha a felek nem kölcsönösen egymást akarnák megjavítani, hanem elősorsban a saját hibájuk kiküszöbölésére törekednének?

A HALLGATÓ IGE

*Jézus pedig hallgatóit,
árva szót sem hallgatott,
nézte a dombhajlatot,
rajt a lebukó napot.*

*Jézus pedig hallgatott.
Szólt, ameddig szólhatott;
Isten élő hangja volt,
süket fülelnek dalolt.*

*Az Ige elhallgatott,
akár egy síri halott:
sóhaját se hallhatod,
noha szó szép álmokat.*

*Jézus pedig hallgatott,
nézte a dombhajlatot,
szívében dal szunnyadott:
felkapták az angyalok.*

Szedő Dénes

AKI HALOTTAIBÓL FÖLTÁMADT

Ó a Halál!

amint hollóhaját szertezilálja,
fekete fátylai égen-földön szerteterülnek,
s a világ éjbe borul, három kerék órán át, a hatodiktól a kileu-
cedikig —

ó a Halál!

anogy föl-alá jár néma lépteivel, hangtalan zokogással
s egyre keres valakit, de hiába; szegény eszelős,
elbotlik lepleiben, kimerülten a földre borul,
nincs könnye, de sír,
nincs hangja, de jajgat,
s fátylain át-átsejlik a nap, kifolyott szem, szörnyű vörös seb —

ó a Halál!

gyásza vak álmaival s ködös álmai fűzedi
árnyaival: gyölesába borítva a Test,
gyászába merülve az Asszony,
s az imbolygó fehér kísértetek,
János,
József,
Nikodémus,
szőke haja sátrában Mária Magdalából —

ó a Halál!

mindent beborít, mindent befed, éj van,
nem lesz soha nappal, nem lesz soha fény,
hagyjatok föl minden reménnyel,
éj, csillagtalan éj,
főkéletes sötétség —

csak a Templom sárga, falánk tigrisszeme villog.

* * *

S az egyik katona azt mondja a sírnál: „Fázom.
Nem mintha hidegebb volna az éjszaka, nem hidegebb, mint
tegnap, tegnapelőtt,
s nem a bőröm fázik, nem a bőrömön érzem a fázást.
Valami bennem fázik. A csontomban. Azon is túl.
Én fázom, az az én, aki túl van a csonton, a húson,
a lényeg, a lélek, mit tudom én, nem vagyok filozófus,
csak annyit tudok, hogy fázom“.

„És éjszakáról éjszakára jobban.
Nem értem, mire jó ez: őrizni egy halottat,

aki meghalt annak rendje-módja szerint; sose láttam jobban meghalni még valakit, pedig láttam már életemben egynéhány keresztrefeszítést, fölnégyelést, nyakazást. Nem is való ez, római katonának strázsálni a zsidók halottjait, s ráadásul ilyen komisz hidegben“.

„Bár voltaképpen nincsen is hideg s nem mondhatnám, hogy ne volna terhemre köpenyegem, néha szinte megizzadok. És mégis didergek belül. Sose hittem, hogy belül is vannak fogaink, hallom ahogy összekocognak, s nem tudom hol; az ember megbolondul itt ebben az elátkozott Júdeában“.

„Ne tartsatok eszeveszettnek, de úgy fázom, hogy azt hiszem, sírbolt vagyok.

Ismeritek a hegybevájt vagy földbevájt sírboltokat s rajtuk azt a kis ablakot,

bár ablaknak nevezni túlzás egy ilyen hitvány szelelőlukat; egyszerűen néha megpróbál benézni rajta át az ember, forró nyáron, Egyiptomban vagy Judeában, ahol nem égetik a holtakat,

mert nagy a Birodalom, minden földre és szokásra kiterjed, (bár, magunk közt legyen, most szívesebben ülnék otthon tűzhelyeimnél),

egyszerűen nyár van, megpróbálsz az ablakon benézni, s váratlanul arcodba csap a nyirkos hűvösség, a földalatti doh, mintha csak a Halál lehellne arcon;

hát így vagyok, csupa nyirkosság csontjaim közt, doh árad számon, orromon,

sírbolt vagyok és holtan fekszem önmagamban és önmagamba nézek

s arcon lehellem önmagam saját halálom nyirkos hidegével“.

„No, adjatok egy kortyot innom, mielőtt megfagyok“.

„Bár mondom, nem kívül.fázom. Vagy együtt fázom a világgal? Mert mintha fáznék az egész világ. Valami hiányzik belőle.

Mondjuk, mintha az emberből hiányzanék a szíve.

S amellett nem tudom, mi ez a zúgás, mintha madarak szállanának a magasban, vagy talán lent a föld alatt, ebben nem vagyok bizonyos, mert egy kicsit összekeveredett, nekem legalább úgy tűnik így, s magasság s a mélység, de ez a nagy szárnyzuhogás, szavamra, azt hinném, kísértetek, ha hinnék a kísértetekben“.

„Négy évvel ezelőtt az Ister mellett álltam őrt egy téli éjszakán,
hullott a hó;
szavamra mondom, ott se volt ilyen vacogtató hideg.
Cudar egy ország ez a Júdea.
No de mindegy. Adjátok azt a kulacsot“.

* * *

Ézen az éjszakán
nem aludt se Annás, se Pilátus, se Kaifás,
se Simon, a cirenei, ez egyre föltört vállát borogatta,
nem aludt Barabás sem, a néptelen utcákon kóborolt, minden
kaput bezártak,
a kutyák nem mertek ugatni, szűkülve bújtak a palánk mögé,
„Feszítsetek meg engem is“ — mormolta, zörgetett a kapukon,
továbbment,
odabent fölsírt a gyerek s anyja rémülten tömte be a száját,
s Barabás zörgetett Kaifás kapuján és Annás kapuján és átko-
zódott, hogy becsapták,
„mit tudtam én“ — dünyögte -- „ó mit tudtam én!“ — s fölör-
dített: „Feszítsetek meg engem is!“
Pilátus udvarán az örök ostort fogtak, röhögve elzavarták, mint
egy veszett kutyát,
s ő ment, síránkozott, üvöltözött, az éj sötét volt, néma volt,
egyetlen hangja volt, ez a sakálüvöltés,
Heródes fölnesselt, azt hitte, „Barabás“-t kiált a nép s „feszítsd
meg“-et kiált, de néma csönd volt,
a városban sehol nem támadt zendülés,
Pilátus katonái sem rendeztek pogromot sehol,
teljes volt a rend és a nyugalom,
csak a fekélyei kezdtek viszketni kínosan, hogy meg kellett a
csengőt ráznia,
s már jöttek is lakájai, futottak a jóféle kenetekkel,
sebeibe olajat öntögettek,
mások meg füstölőket hoztak s cédrusfa illetszeres ládikákat,
hogy elfojtsák a rothadó
negyedes fejedelem büztét;
s ezen az éjszakán nem aludt Mária, az anyja sem és Mária
sem Magdalából.
és Lázár sem aludt Betániában, azon tűnődött, vajjon merre
járhat
barátja, a Halálon Diadalmas,
mert megesküdött volna rá, hogy nincs a sírban,
időnkint az ajtó felé ^{épp} egyre azt várta, hogy belép,
később kiment a ház elé, föltámadt szemét összehúzta, figyelt az
út felé, de semmit nem látott, nagyon sötét volt, egy szent-
jánosbogárnyi fény se csillant,

valami szárny vagy kéz illetve arcát, ráismert, visszament a
 házba,
 de nem szólott se Mártának, se Máriának, mosolygott befelé,
 lehunyta a szemét s látta a hajnalt;
 Péter a cenákulum küszöbén ült és harmadnapja zokogott,
 János Mária kezét símogatta,
 a többiek hallgattak komoran,
 Mária Magdalából már készítgette gyoicsait s a balzsamot, és
 egy kis amforát a gyóics közé lopott, hogy megloicsolja lá-
 bait, ha szembejön az úton,
 s Jakab egyszerre fölfigyelt, mintha lépteket hallott volna kint,
 intett, s most hallották a lépteket mindannyian szívükben,
 ahogy elindulnak és valahol
 a léten túlról lassan közelednek.

* * *

S a katonák a kocsmában hezattak még egy forduló bort,
 de unták már a nagy duhajkodást, indultak volna már,
 ha nem a nagy kaszárnya várja őket,
 ez a kietlen temető;
 a tölgyasztalra vertek olykor, doboltak a padlón a lándzsanyéllel,
 hogy ne hallják a csöndet,
 hozta a lány a bort, rá-rácsaptak a tomporára, de inkább csak
 szokásból,
 töltöttek a kupákba, valaki dalba kezdett,
 de a nóta csakhamar elakadt tulajdon bánatában,
 s a bor is savanyú volt,
 savanyú volt és keserű,
 ecetizű és epeizű,
 nyavalyás vinkó,
 a javát ellopták a szállítók az úton,
 jó lesz ez a rongyos katonáknak,
 „hej ha én egyszer hazajutok innét!“ s káromkodott egy keser-
 veset az egyik,
 ökle döndült az asztalon,
 nézték az ablakot, a sűrű éjszakát az ablakon, sosem lesz vége
 már,
 s bóbiskoltak, tűnődtek, szitkozódtak.
 De most egyszerre lépteket hallottak ők is,
 nehézkesen rohanó lépteket, no mi az, riadó van!
 fogták a kardokat, lándzsájukat ragadták, megzördültek a sisakok,
 kivágódott az ajtó:
 négy rémült arc, négy rémült test, nyolc reszkető láb,
 négy tátott száj s nem jön ki rajta hang,
 az őrség!
 és mögöttük a Hajnal!

a tárt ajtóban tündöklött a hajnal, lehajtották a fejüket, különben megvakulnak,
* egyszerre négy torokból tört elő a hang rekedten, négy néma évezred szivéből:

FÖLTAMADOTT !

* * *

Ó élet, élet!
halál méhéből született, halál gubójából kikelt!
Másodszor lett első napunk, ó új teremtés első napja, lángolj!
lángolj, hajnali fény! gyönyörűség fénye, világolj!
Hajnali harmat a réten, kegyelem harmata, csillogj!
zengjete madarak! lombosodjatok lombok! fuvelljete füvek!
fuvallatok fuvalljatok!
megjött az én Jegyesem, túl a halálról, megjött akire vártam,
jön koszorúsan a réten, hóharmatnál is fehérebb a napsugárban,
édesség terjed utána, öröm és ragyogás!

Nélküled rab vagyok én, Jegyesem; jőjj, válts ki hamar, mert
elepezte a vágyakozás!

Rónay György

TAVASZI NYITÁNY

Irta Francis James

— Gyermekem, aki oly ártatlanul unszolsz, hogy nem is tudom, nem egy szál hóvirág vagy-e: hogyan csaljak ki sípomból hatvanöt éves koromban tavaszi szimfóniát?

Nem tudod, hogy én már nem élek; hogy csak szobrához fordulsz annak az embernek, aki voltam, s nagy, merev márványszememmel alig látlak? Csorba, megkövült kagylófüllel hallom gyöngyöző nevetésed; orrcmat piszévé tette a sok szél és eső. s mint két lépsejttel, szimatolom velük hajad mézillatát; a kamaszok célpontnak nézik arcomat, s kődobásaiktól sebzett szájjal kóstolgom azt a gránátalma gerezedet, amelyet uzsonnádból meghagytál nekem; egy lezuhant faág sujtásától suta kézzel igyekszem, mint hajdan, de most már hiába, egy percre szarván fogni és megtáncaltatni a kecskét, melyet te játszva megszelídítettél.

— Kérlek, öreg költő, énekeld el nekem a Szerelem énekét; nem ismerem, s azt mondják, itt az ideje. Így talán ráismerek, ha erre vetődik.

— Az én időmben, a magamfajták, hacsak nem volt kendő a szemükön, mint neki, nem törődtek a Szerellemmel.

— Mi az? Talán vak?

— Igen, vak, mint Homérosz.

— Homérosz nyilván az a kócos, szakálas, meztellábas esavargó, akit lerajzoltam az iskolában, s aki ott áll bronzban a nagyanyám órájának a tetején, lanttal kezében, üres szemgolyóval?

— Az ő vaksága a langesze miatt van; de ha zsebkendődet halántékom köré kötöd, gyermekem, hogy megszabadíts néhány okvetetlenkedő fényugártól, talán megihlet a Múza és megengedi, hogy beszéljek neked a tavaszról.

A gyermek homlokomra tekerte zsebkendőjét s megkötötte a tarkémon. S egész márványlényem meghatódott. Kinyujtottam a kezemet, letörtem egy nádszálat a közelemben, hogy legyen mire ajkamat illesztenem, s ütött-kopott talapzatomon énekelni kezdtem:

— Azt kérdezed tőlem, gyermekem, mi a tavaszi Szerelem. Mi más, mint két ég, mely fölénk borul és fejünk fölött remeg; egy nyíló orgona egy romfalon; egy lengő fűszál...

— Énekelj csak, öreg költő, énekelj!

— Valami, aminek se kezdete, se vége; hús lélekzetvétel; ébredés falun, s ágyunk vidáman bámulja magát egy tükör vizében; egy gondolat, mely rügyezni kezd a lelkedben, mint a mag;

varázsló tünemény, akit alig veszel észre, egyszerre előlibeg eből az átváltozó magból s egy szót sűg a fülünkbe, egy szót, amit sejtünk ugyan, de sősem tudtunk volna kitalálni. S még ez is a tavaszi Szerelem: a friss fehőrneműk vidámsága, a tejeskávė a virágos bögrében, s a glicinia, mely úgy ragyog, hogy belekáp-rázik a szem...

— Folytasd, öreg költő, folytasd tovább!

— Az Ezeregy Éjszaka ezeregy álma, vízesésekkel; s a hajnal ezeregy álmodozása a pacsirta trilláival; és ezer apróság, mely sősem találkozik, hanem inkább szétszóródik benned, mint a barackfák, almafák, körtefák, cseresznyefák fehér és rózsaszínű pelyhei. Kezdetek rá dalotokra, gyöngéd csőrű kis posztáták! Gyermekes, mostantól fogva titok lappang lelketekben, olyan rejtett titok, akár egy tengerice-fészek a esillogó, merev levelek közt a gyümölcsösben; titok, melyet nem ismertek: titok, melyet majd megfejt, aki egy szép napon eljön. Ó, ki éneklı meg méltón tizenhat évünk mámorát, mikor völgyrőlı völgyre fölesendül az esti harangszó, a falusi fiatalok összefonják kezüket, mint egy virágfűzért, s ott állnak várakozva a hanyatló napvilágban, mely lassan egybeolvad az ébredő holdvilággal?

— Csak ennyit énekel nekünk a tavasz? Mást nem?

— Várj csak, mingyárt újrakezdi, mert ő ihlet engem, kevesebb rendetlenséggel, kevesebb jéggel-zivatarral, kevesebb hervadó pártával, kevesebb égzengéssel és több szívárvánnyal. Eddig a kakuk szavára és a kos jegyében még csak kankalint szedtél és kökörcsint, tudófüvet és nirciszt, foszlárkát és télizöldet.

— Minek ez a sok virág, költő?

— Hogy egész szivedből odaadd.

— De hiszen csak egy szívünk van, öreg költő!

— Hát akkor ne adj, csak egy szálát.

— Folytasd, öreg költő, tavaszi szonátádat!

— Nagypénteken meghal az Üdvözítő és husvétkor föltámad. Májusban édesanyjához folyamodunk. Búzaszentelőkor az ő nyomában járunk a mezőkön. Áldozócsüörtőkön Jézus felszall a mennybe. Pünkösdkor eljön a Szentlélek. Aztán ragyogó, tágas mezők kiterített zöld abroszán vonul az Űrnap

— Elhallgatsz, öreg költő?

— Mit mondjak még egyebet? Hogy júniusra beérik a cseresznye?

— Igen, júniusra beérik a cseresznye...

— És aztán, valaki szerelmes lesz beléd...

Ignác Rózsa

HAGYOMÁNYOK FÖLDJÉN

Tájakat néha első látásra úgy érzünk ismerősnek, mintha talán egy előbbi életünk gyermekkorának kedves világa köszöntené ránk. Másfélévtizede érzem pátriámnak Belsősomogyot. Ifjúkorom klasszikusan zordon Erdélye után: megpihentetett, elszongított. Szelíd lankái, kétségeket mulasztók, biztatók, marasztalók. Szeretem szarvast rejtegető cserfaerdőit, a hegyháti kaszálókat, a domb peremén kuporgó présházákat. Mikor őszi útjok előtt országos nagygyűlést tartanak a fecskék az országutak villanydrótjain, nekem sincsen többé maradásom. Be kell lehelnem a kicsiny szőlőhegyek fanyar othelló-illatát, látnom kell a minden viszontagságot kibíró, vad és gondozatlan noha-szőlőkertek üde-zöld szőnyegrajzát. A somogyi, diótermő falvak agyag útjaira ilyenkor már burkát vetve koppan a friss gyümölcs s gödrökbe kuporodott falucskák, tizennyolcadik század eleji, fodros-kedves barokk templomcskái izennek... Mindig akad alkalmi fuvar. Motorbiciklire kapaszkodva, gyalog, biciklin, szekéren, — egy évben egyszer, — ha itt az ősz, ez a legmagyarabb évszak, be kell járnom Koppány hajdani birodalmának a szívéit.

Kisasszony napja van. Somogyi nénikék, — töpörödött Nanicák, Katicák, Treszkák, Maricák totyognak hazafelé a reggeli miséről. Mintha az idő aszalta volna s nem a nap barnította volna meg, fekete kendők alól barna képek kandikálnak ki. Mint burkából a rücskös újdíó.

Nagymisének is kéne lenni! — mondja Nanica néni s különösen néz maga elé. Megkérdem hirtelen, miért jár feketében? Ők csak úgy járnak, mindig feketében. Ha nem özvegyek, akkor is. Régen, aki elmúlt huszonöt éves, az is feketébe öltözött. Miért? Hát bizony Somogyban az a magyar asszonyok szokása. Mióta? Így volt-e mindig? Amíg emlékezni lehet, addig bizony, mindig így volt.

— De lehet, hogy törökhagyás.

Többet nem tud mondani, hiába faggatom. Mesélni kezdek neki azokról a magyar szigetekről, ahol a százötvenéves török hódoltság alatt nem volt szakadatlanul török szpahi a földesúr s ahol, mint mezei virágcsokor, úgy virít még ma is egy-egy falu asszonyainak ázsiai virágmintákat őrző, hímes, színes, tarka, vasárnapi viselete.

Hát ha olyan ruhára gondolnék, amiben még ma is járnak a kanasztáncot a népi táncosok, hát az is csak fehér, meg fekete. Különdöm a férfiaké. Elmondom neki, hogy a könyvek bizonyossága szerint a török nem engedte, hogy a magyarok kék, sárga meg piros színt viseljenek.

— Úgy izs van, — mondja az öregasszony, mintha rémlenék neki valami, Treszka néni elmosolyodik:

Ne mondd mán, hássen az csak mese! Ángyikám mondta vót a kiosi gyerekeknek a turipapot, hogy hogy járt vót a törökkel.

A turi pap (Somogyturról van szó) pedig úgy járt, — mint megtudom a mese szerint, — hogy tréfából feltette a fejére a török katona kék turbánját, aztán ezért a vakmerőségért azon nyomban törökké kellett lennie.

— De ezt a mesét csak arra mondják nálunk, hogy az ember gyereke ne akarjon páváskonni...

Somogyot hosszú időkig divat volt negatívan itélni meg, azaz a maradiság földjének tartani. Gárdonyi Géza, aki itt tanítókodott, ennek a vidéknek és lakóinak „bigottsága“, „vaskalapos-sága“, maradisága ellen rohant ki régényben, novellában, ujság-cikkben. Csokonai az iskoláztatás érdekében a „somogyi kanász“ elmaradottságát mutatta fel, harsogó, elrettentő példaként. Ez a vidék volt az, ahol a multban, — napjainkig, — „nem történt semmi!“

Igaz-e vajon ez? S ha igen, miért volt ez így? Hiszen az élet szakadatlan történések sora s akkor tetszik „nem történőnek“, ha egy-egy állapot huzamos időig fennmarad.

Valaha a Balaton tocsogói áztatták az egész Nagyberék-területét s település inkább csak dombon, vagy dombokon túl, hegyvédté völgyben keletkezett. De, ahol egyszer keletkezett, az nyilván arra igen alkalmas hely lehetett, mert szinte megszakítatlanul lakott hely maradt. Hogy hol legyen emberi település, azt a természet már a történeti idők kezdete óta kijelölte s attól eltérni, máig, senkinek eszébe sem jutott. (Ma óriási változás indult meg ezen a tájon. Termőfölddé varázsolják, mintakertészeté teszik az egész Nagyberék vidékét.)

Drávától a Badacsonyig s föl, egészen a Balaton akaratyyai csücskéig terjedt valaha Koppány birtoka. De a szíve ennek a birodalomnak az az öt, földvár erődítménnyel körülzárt katlan volt, ami ma Belsősomogy. Öt földvár kiképzést s néhol még kőépítkezés nyomait is hordozó, Kupa vezér nevét viselő hegy ismeretes e tájon, ma is.

A mai somogyi ember tudatában Kupa vezér azonos a Szent István korabeli Koppánnyal. Holott koppány szó kap-gánt, vezért jelentett, nem volt személynév s a Szent Istvánnal hadakozó kapgánnak a személyneve az újabbkori kutatások szerint Ojbarsz lett volna. A nép Kupát tartja e hely kapgán Koppányának, mintha a Kupa név csak valami mellékneve lett volna ugyanannak a vezérnek s emlékéét csodálatos módon őrzi ma is!

Somogyvárott úgy tudják (Marton János 71 éves ember közli), hogy a versengés István és Koppány között a „kúvár“ miatt kezdődött volna...

.....az úgy vót kedvezs, hogy id minden Koppány apánké

(sic!) vót, még a kűbánya is odatúl a Balatonon, osztán éppend onnand hozatta vót Koppány apánk a kűvet csónakon, hogy ide Somogyban kűvárat rakasson. De a Szent István király nem tűrhette, meg is üzente neki, hogy nem tűrhesse, hogy Koppánynak kűvára legyen, mert neki még akkor nem vót. No ez éppen akkor vót, mikor a somogyiak egy akkora nagy pontyot fogtak vót, mint egy kisborjú. Akkor még vótak iden akkorák. A nép meghalban adózott vót Koppány apánkknak, de mán azt a csuda nagy halat nem akarták vót beszolgáltatni (sic!), csupa büszkeségből. Mer ezek a somogyiak mindig vetekedtek a vámosiakkal. Somogy-vámos. Odan a Szent István királynak a vámszedői vótak az urak, aféle cselédnép. De a mi eleink soha sem vótak cselédek, hanem szabad magyarok Koppány apánk vezérlete alatt. No, hogy ők nem s nem, azt a nagy halat nem adják be, hiszen eddig is csak kis halban adóztak. Aszonták azt megsűtik s megeszik mind együtt, az egész, a vámosi határban, a mezőn, hogy vesse szét a méreg az irígységtől azokat a vámosi királyi cselédeket. No. Koppány rálett, aszongya, mer jó ember vót az a szegényhez, nem bánom, maradjon a nagy hal a tiétek, de halljátok-e, én pártollak titeket a vámosiak ellen, osztán ti is pártoltok-e éngem az én ellenségem elen? Avval megmondta, hogy ki az ő ellensége: az Isván öcsém. A tulajdon kisöccse. Az. Mer ellenem akar az jőni a kűvár miatt. De ha ti hadra keltek velem ellene, hát én nemcsak ezt az egy nagy halat, de mind az egész adót örökre elengedem nektek. No így lett meg a nagy hadsereg Isván elen...

Mintha még most is restelnék, hogy Koppány hadjárata nem járt sikerrel, a csata végéről nem tudnak mondát, vagy csak nem emlegetnek?

„Mongyák, — azt mondja Soma György 61 éves öreglaki gazda, — hogy Koppány apánk fejit ide szegezték vóna ki, ahun iden a vára vót, de ezt inkább a régebbi iskolások mondták, könyvek után, nem lehet az igaz, hogy éppen idehaza a saját házában... azt mi nem is hallottuk soha, pedig a régiek mindig mesélték. De az mán szinigaz, hajja, hogy az alagút ma is megvan a várhegy alatt. Innen megy egyenesen a vámosi templom kapujának. De most, hogy szőlőhegy van a várhegyen, hát parcellázták is, egy idevaló asszonynak lett a része, osztán a disznó-óla éppen a tájt van, hogy bé ne roskadjon a föld, hát eltömté jól azt a helyet, ahol az alagút nyílás van.“

Gurgel Mária, 63 éves, Öreglakon, azt is tudja, hogy a Szentescica (szentecske) forrásban, ami itt van közel „Szent István király lemosta vót a kezéről a rokonvért, mer megátkozta Koppány apánk, hogy az soha onnan le ne tisztuljon, de ő imádtá Szűz Anyánkat s megkérte, hogy adja bocsánatának jelét, mer neki úgy kellett tennie s nagyon szégyellette szegény, s hát letisztult a keze, azótától lett szent a forrás, de meg is gyógyultak sokan,

akik belémosdottak, a régi világban, mikor még ez a forrás érvényben vót“.

„Visz községben Pers Juliska 22 éves lány arról tud egy mesét — könyvből olvasta-e, úgy mesélték-e gyermekkorában, arra már nem emlékszik, — hogy:

„Visz község és Karád között lévő hegyen, a Kupa vezér hegyén egy nagy vár állott valaha. A Szent István király édesanyja, a „Sarolta“ királyné, mikor még Vajknak hívták a fiát, eljött ide, Koppányékhoz (Kupa és Koppány neki is azonos), hogy a Vajknak feleséget keressen. Itt mulattak egészen reggelig, rengeteg pénzt elszórtak(?), Koppánynak is volt két leánya, de a Saroltának egyik sem tetszett, de Koppány azért mégsem sértődött meg, hanem úgy kísérté haza Saroltát, nagy díszkísérettel, sok pénz elszórtak(?), dobszóval mentek, meg tüzes fáklyákkal és nagyapám mondta, hogy ők lettek egyszer az erdőben egy nagy fa alatt egy fazék arany pénzt, de oda kellett adni a csendőröknek.“

E néhány mondatöredékből kiviláglik, hogy (soha senki le nem jegyezte) Somogyban ma is élő hagyomány Koppány emléke. De kiderülnek érdekes, más vidékek mondáitól eltérő részleteiből más dolgok is:

„István nem tűrhette, hogy Koppány hatalmasabb legyen nála“, István kezdte, Koppány csak védekezett, Koppány *apja* volt a népnek, nem sértődött meg, mikor Sarold *elutasította* a leányait. Arról, hogy Koppány táltos lett volna, pogány módra állozott volna, nem tudnak már semmit ezek a mondatöredékek.

Öreglakon egy fiatal műszerelő — nem győz eléggé restelkedni efféle gyerekség miatt — azt is tudja, a nagypapától hallotta mesélni, hogy Szent István járt egyszer Koppánynál „egyezkedni“. Az alagúton érkezett (az öreglaki Kupahegy alatt is van alagút), de nem egyeztek meg, mégis bántatlanul ment el, de egy fakupát hagyott emlékebe Koppánynak s az a fakupa ma is megvan, valahol a föld alatt színiültig arannyal telve, az lesz a szerencsés, aki azt egyszer megleli, — mondta a nagypapa, de az újú modern ember nevetséges dajkamesének tartja az ilyen beszédeket...

Nem hisz a mesének. De azért a töredéket ő is, általánosnak tetsző somogyi jelleggel, Koppányt mentve, szépitve, adja tovább.

Mintha e nép másként tudná, mint a történelem, vagy legalábbis másként szeretné elfogadtatni. Mintha Koppány igazát védené. Szent Istvánt az évszázadok folyamán elismerte, tisztelte is, de nem ő nőtt igazán a szívéhez az Árpádházi szentek közül.

A török hódoltság korában tudvalevően két pasa uralma alatt két hatalmas pasalik volt az országban. A nagyobbik a bu-

dai. És a budai pasalik legnagyobb, legjobban megszervezett sandzsákja (török tartomány, kerület) éppen ezt a vidéket foglalta magába. *Koppány* nevű somogyi város volt a székhelye, jól meg erősített várral, mecsettel, fürdővel, rendes várkatonasággal és fizetett zsoldosokkal, akiket akkor még nem a karakterük miatt neveztek: *martaloszoknak*, *pribékeknek*. Tulajdonságot jelző szót ezekből a hajdan egyszerű, török katonai elnevezésekből az idő és a tapasztalat formált.

A koppányi szandzsákban közel egy évszázadig mindössze két magyar földesúr volt. A többit elhurcolták török fogságba. He-lyökbe török földesurak, szpahik ültek. Azok szedették — martaló-*caikkal* — az adót ezen a népen. Délen, a Dráva felé, már a mo-*hácsi* vést megelőző időben sem találtatott magyar földesúr. Nemcsak azokat hurcolták el vagy koncolták fel, de elhajtották onnan a népet is. A kihalt vidékre ekkor telepedtek be először szerbek, kiket a történelem rácoknak nevez. A török hódoltság első éveiből fennmaradt kincstári deffterek (adókönyvek) bizonyosá-*ga* szerint Somogy lakossága akkor még színmagyar nevű. Ma negy-*ven* százalékban szláv neve van.

Milyen emlékeket őriz a mai Somogy a törökvilágból?

Egyes öregek tudják, hogy Karád falu (nevét egyébként Kop-*pány* egyik vezérértől kapta) város és székhely volt valaha. Nahát. Olyasmí lehetett, mint a járás.

Móra Ferenc kimutatta, hogy hazánkban azokon a vidékeken, ahol megszakítatlan volt, vagy egyáltalán volt török hódoltság, a a nép összehasonlíthatatlanul csunyábban káromkodik, mint ott, ahol nem volt török megszállás. És tudvalevő, hogy sehol úgy, olyan válogatott szavakkal nem tudnak káromkodni, mint sze-*gény* Somogyban. De a jó somogyiak nem tudják eme rossz ter-*mészetüknek* az okát és senki sem emlékszik rá, hogy a „rossz-*sebet”* a töröktől tanulta volna.

Arra úgyszólván mind emlékeznek, hogy Somogyban sok vá-*ros* volt valaha. Négy dombot fedeztem fel, amit „fürdőlábának”*neveznek*, anélkül, hogy a törökfürdőnek nyomát lehetnének eze-*ken* a ma békés kaszáló-darabokon. A földgrombolt, egykori faluk nevét ma hegyhátak, rétek, egy-egy birtokrésze neve őrzi. Egy hajdani falucskának a nevét írva találtam a török adókönyv-*ben*. Éppenúgy hívták, mint messze, Székelyföldön a szülőfalum-*at*: Kovászna. Ma egy „Kovásrét” nevű legelő őrzi mindössze gyaníthatóan az emlékét.

A hódoltság alatt Somogy kedvezőbb helyzetben volt a többi vidékhez képest annyiban, hogy alig lévén magyar földesúr, nem kellett *kétfelé* adóznia, mint azoknak a vidékeknek, amelyeknek volt magyar földesuruk is. Ez a gazdaságilag kedvezőbb helyzet okozta viszont azt, hogy nem lévén sem magyar várkatonaság, sem magyar közigazgatás, kulturálisan ez a vidék a többinél sokkal jobban visszamaradt.

A mohácsi vész utáni időkben Somogyban majdnem mind elpusztultak a Szent István alapítású kolostorok. A százötven éves törökmegszállás alatt alig-alig akadt egy-egy plébánia. Mintha örök időkre rendezkedett volna be, úgy hatalmaskodott itt a török s minden várhegyen, mely valaha Koppány várát és Kupa nevét viselte: *Karád* és *Visz* között, *Öreglak* és *Somogyvár* határában, a hajdani *Fonold* hegyén új erődítményt épített.

A törökök kiűzetésekor ezeket a várakat lerombolták. De töredékeiben egy-egy rom itt-ott látható.

Megkérdeztem egy öreglaki nénit, ismeri-e a várromokat?

Hogyne ismerné, gyerekkorában odajárt játszani.

— „Vótak ott sok cserepek, mikor gyerekek vótunk odajártunk törököt játszani. Hogy az milyen játék, hát csak olyan gyerekbolondság. Vettünk nagy karókat, s amit leltünk, az összetörtük.“

A rombolás és pusztítás képezte a török fogalmát ime ma is egy Somogyban. Verset, ami a török világról szólna, egyet sem tudnak. Dehiszen balladáinkon és kevés népdalunkon kívül alig-alig van a törökről népköltészeti emlékünks s ha van is, abban igen egyetértően, kedvezőtlenül szerepel: „nagy a hasa, eszik, iszik, dölyfös, rabol“...

A somogyi ember igen családias érzésű s kis falvaiban ritkán fordul elő, hogy házas ember a más felesége után járna. De ha mégis jár, ha „nagy természete“ volna, azt mondják rá, mint a fekete ruhára, mint a maradék várromokra is: *törökchagyás*.

Elgondolkoztattott és *jelképesnek* találtam azt, hogy a legrettegettebb török szandzsáknak a *mai* neve a somogyiakat formáló két legerősebb történelmi hatásra utal.

Az egyik hatás Koppány pogány konzervativizmusa. A különállásnak, az országban országot formáló erőnek az öröksége. A másik a 150 éves török megszállás. A lázadó, a pogány, a forradalmi somogyi nép, Koppány népe, a török alatt megtanult tűrni és hallgatni és látható intézményeinek *hiányában*, emlékeibe kapaszkodni, a szájhagyományt ápolni, hogy a töröktől különvaló létét önmaga előtt ezzel is bizonyítsa.

A szabad, a lázadó koppányi nép, mely „Koppány apánknak még adót sem fizetett, hiszen elengedte, csakhogy Isván öccse ellen menjenek vele“, adózott a töröknek, úgy, ahogy a történelemben aligha adózott még nép. *Velics-Kammerer* könyvének adatai szerint fizetett a somogyi a töröknek: fej-adót, házadót, zsoldos adót azaz martalóc adót, borvámot, mészárszék illetéket, szalariéket, azaz törvénykezési illetéket, gabonatizedet, haltizedete, kölestizedet, szénatizedet, borpénzt, mátkaadót (noha ezt csak török házasulandóknak kellett egyéb helyen fizetniök), kendertizedet, hagyma és fokhagyma-adót, lencsejárulékot, kert-adót, méhkas-adót, báránytizedet, fa-adót, répatizedet, faggyúgyertyatizedet, a mecsetek számára, káposzta, malom s szinte felsorolhatatlanul

sokféle egyéb adókat. Pénzzel kellett megfizetni a botbüntetés váltságát, volt kardtok-pénn, sőt *bidát* is, azaz a török szemében tisztátlan sertés tartása miatt fizetett váltságpénn is. Ha valaki nem természetes halállal mult ki, akkor vérpénzt kellett családjának, néha az egész falunak fizetnie. Mikor egy asszonynak kútba fulladt a gyermeke, vérpénzt fizetett, és Somogyban *ma* is azt mondja a közmondás, hogy „a szerencsétlenség *kétszer* kár“.

Ezt a híres szandzsákat, (jelképesen összeölelve a két legnagyobb történelmi megrázkódtatást) *ma* úgy nevezik, hogy: *Török-Koppány!*

Törökkoppány *ma* kicsiny falucska. A török város nyomait rendszeres ásatás itt még nem tárta fel. Templomában az első mellékoltár képe Szent Lászlót ábrázolja.

Koppány apánkon és a törökhagyáson túl a harmadik *ma* is élő történelmi hagyomány Somogyban: Szent László tisztelete.

Alig van falucska, ahol ne volna legalább egy kis szobra a templomban. Öreglakon tudják az emberek, hogy a közeli *Kupa* hegyen Szent Egyed hitvalló tiszteletére emelt, hajdani bencés monostort Szent László alapította és tudni vélik, hogy teste, mielőtt Váradra vitték volna, itt, frankus bencései között nyugodott egy ideig. Somogyvárott szobra van a templomban Szent Lászlónak. Somogytúron, Bozsok Cecil „szentes“ öregasszony még tudja Szent Lászlóról, a „maguktól elinduló, halottaskocsit húzó lovak legendáját“, de más, babonás elemekkel összekeverve, így mondja el:

„László napján azért kell gyertyát égetni, hogy a halott visza ne járjon mer kegyes László király is visszaindult a házában halottan, amér nem az akarata szerint temették volna el. A halottnak meg kell tenni az utolsó kívánságát.“

A hajdani, somogyvári bencés kolostornak *ma* már csak métermagasak a romjai. Azokat is vad anpelopszis borítja be. Körötte szőlőtáblák virítanak. Csodálatos egymásutániségben itt Koppány földvárán felépült Szent László bencés monostora, ezt lerombolta, illetve várrá alakította át a török.

Ez a kronológiai sorrend nem általános Somogyban. Szent László tisztelete igazában a törökhódoltság *után* kezdődött el. Karádon, például mikor a török hódoltság megszűnt s épülni kezdtek ismét országszerte a földig rombolt templomok, szép új kis barokk templom emelkedett. 1745-ben lett készen s az *akkori* karádiak a törökhódoltság rémségei után Szent Lászlót választották templomuk pátronusául. A főoltáron *ma* is látható képe: haja olyan szürke, mintha nem a délces, ifjú harcosról, hanem az országvédő, bölcs apa-királyról akarna szólni. Csatabárdját békésen engedi lába elé, míg *nyitott* szívében az a kis Jézus ül Szent Anyja karján, akit Koppány hajdani népe, annyi ellenállás *után* végre olyan nagyon a szívébe zárt, hogy onnan többé semmi ki nem törölheti.

Mert mélyen vallásos a somogyi ember.

Szent László ünnepét ma ugyan már nem tartja meg s nem tartotta már húsz évvel ezelőtt sem, „hiszen éppen a nevenapján van az aratás, meg vásárt is László napkor szoktak tartani.“ De ezt *éppen olyan* restelkedéssel mondja, mint amilyen védekezéssel, emlékéit szépítve emlegeti Koppányt. Lehet-e véletlen, hogy az országvédő szentek közül Koppány népe éppen Lászlót fogadta szívébe?

Egyes források szerint Szent László távoli nagybátyjára, Koppányra külsejében, természetében, szépségében, bátorságában, gyorsaságában, egyszóval alkatában is, hasonlított. Ezt persze nem tudhatta a késői somogyi nép. De mégis a magáénak tudta érezni. Kétségtől ő volt az, aki négy évtized vérzivatarra *után*, békét hozott erre a tájra.

Szent Istvánt a nemzet elismerte: Lászlóban ujjongva ismerte fel a régi, magyar hagyományoknak és az új, krisztusi hitnek kompromisszum nélküli egybeötvözőjét. Hiszen László volt az, aki a régi pogány magyar mítosz esodaszarvasát látni vélő Gejzának ezt mondta: „*Nem szarvas volt az, hanem angyal, Istentől hozzád követ*“.

A nép a kereszténységgel László alatt békült meg. Lelkébe akkor fogadta a Szent Lelket Krisztus által, mikor a esodaszarvasnak „*magától*“ angyalszárnya nőtt. Multját, sérelmeit, Koppány emlékét ennek a somogyi tájnak az embere a László idejében tudta végre feloldani. Meggyőződése szerint azért tiszteli ma is. Mert a hagyománytisztelet, ha nemcsak a negatív oldaláról nézzük, jelent kiegyensúlyozottságra való törekvést is. Az újnak felvételét a régi kiirtása *nélkül*. Szelíd egymásrahatást. Harmóniát.

Az utas legalább is így látta a régmúltat ma is élő őrző somogyiak között, a hagyományok földjén.

ÉBREDÉS

Irta Ijjas Antal

1.

... Széchenyi előtt, amikor késő férfi- sőt öregkoráig nem egyszer eszébe jutott ez a nap: legelőször a téli alkonyat egének gyöngyházfényű világitása rémlett föl mindig. Aznap délelőtt alig esett valami hó, most délutánra pedig egészen elállt s odakünn mégis, akár az igazi, nagy havazások után, olyan fehér, puha és álmos volt a bécsi utca; a Lichnowsky-ház kisebb lányainak szokott szerdai fogadóóráiban ritkán volt ily szokatlanul világos. Azóta, hogy volt gyerek-fogadósobájuk már kicsi lett nekik, ezt kapták meg, az elsőemeleti sárga teaszalónt, s a függőleges csikozású fehér- és aransávós selyemtapéták, meg az apróvirágú halványsárga szövetekkel húzott bútorok közé tompakéken és sötétsárgán, de mégis egész nappalian világitott be a havas novemberi késődélután.

Tulajdonképpen nem is akart feljönni ma, hiszen náluk volt majdnem mindennap, egyre közelebb ahhoz a kábitó pillanathoz és állapothoz, hogy hivatalosan is a völegénye legyen Lichnowskyék nevelt lányának, O'Meade Selinának, — szóval tulajdonképpen nem is akart fölmenni éppen ma, amikor ügyis falkányi udvarló jön a másik két lányhoz és úgysem tudna egyedül lenni Selinával, csak néhány percre, ami mostmár mind a kettőjüknek oly kinzóan és édesen kevés! De azután mégis elment, s hozzá majdnem oly illetlenül korán, hogy alig voltak még néhányan. Csak a három lány — a puhatermetű, kicsiny, sötétszemű, sötét-szőkehajú kis Julianka, a huszadik évére már egészen asszonyosan érett Sophie, meg maga éppen Selina — s még két látogató. A kongresszusra érkezettek közül egy fiatal, lenfehéren szőkehajú weszfáliai diplomata meg itteni bécsi barátja, aki hozta, a Harrach-Brandis fiú, — a fiatal tűzértiszt neve alpesi és olasz zengzetű volt, ő maga pedig olyan, mint valami szélesvállú, sárga és érdekesarcú óriás mongol. Selinát egy pillanat alatt átengedték Széchenyinek. A lány rámosolygott, Széchenyi vissza rá, s véletlenül úgy ültek, hogy a tükörből sajátmagára láthatott; a legutolsó hetek alatt élesen, lesoványodva az emésztő belső tűztől, megvékonyult arcával félig újra fiú volt, félig már fiatal férfi, egészenen pedig zöld és arany egyenruhás ifjú vad tündér.

Egyszer még az elmúlt télen, az 1813-as francia hadjárat alatt, egy champagnei szélmalomban aludt, csikorgó, süvöltöző, himbálózó éjszakában és Selináról álmodott, — úgy látta, mint ahogyan ott hagyta Bécsben, mint növésben lévő, túlvékony és túlhosszú sápadt gyermekleánykát. Ő maga szikár, majdnem kicsiny termetével, már akkor is alacsonyabb, mint a váratlanul megnyult Selina, és akkor álmában is, kisebbnek látta magát a. ez még Bécsbe való visszatérése után is kezdetben zavarttá tette

Selina felé. Hozzá a lány azóta mégjobban megnőtt s határozottan magasabb volt nála, aki ismert arcán minden apróbb halványvörös gyermekkori szeplőfoltot, s akkor egyszerre csak ott áll előtte Selina az ismert kislány és ismeretlen ifjú hölgy családka kettősségében; sötétvörös ir haja alig valamivel világosabb, mint a nénjéé, s arca is szinte teljesen Carolináé, noha fehérebb, gyermekibb, de mégis már egészen egy ifjú nő: az évek neu érték be azzal, hogy kinyitották szépsége teljét, túlbontakoztatva minden vakmerő várakozásán s úgy áradt körülötte a szerelem, mint egy csak bontakozó orgonabokor zsenge, vizes-zöld virágfürtjei körül a kristály és érdes hajnali levegőnek, a villó harmatnak és a korai nap még hűvös tűzfényének illata.

Mindenki egymásnak szánta őket, a család, a társaság, mindkettőjük gyermekkoriának halvány, érzélgős szerelme, meg az is, hogy Selina nővérét, a néhány évvel idősebb Carolinát Széchenyi bátyja, Pál vette feleségül. A két Meade-lányt nemcsak árván hagyták Irországból odaszakadt szüleik, de szegények is voltak, mint a templom egere, viszont sokkal szebbek, mint a Lichnowsky-lányok, de azért Lichnowskyék mégsem írgyelték tőlük a dúsgazdag házasságot, a két Széchenyi-fiút negyven-negyvenezer holdjukkal, — ők maguk nem magyarokat szántak leányaiknak, semmiesetre sem magyarokat, Bécsnek mégiscsak harmadrangú arisztokratáit, akármilyen gazdagok is. Az öreg Lichnowsky, kopár arcú, nagyorrú hivatalnok-herceg, nem tudta túltenni magát azon, hogy az udvar legbelsőbb köre, amihez magát alapítanul számította, gyanakodva, bizalmatlanul nézte a magyarokat. Így hát a Széchenyi-liúkat szívesebben látták a két fogadott lány udvarlóiuul.

A fiatal Széchenyi felé éppen azért, mert annyi zavaros ügye volt, amióta megjött a Prágától Párisig tartó nagy hadmenetből, mostanában éppen sajnálkozó és megbocsájtó volt a hangulat, amihez maga is igyekezett alkalmazkodni. Egész lényében volt valami lengő és elröppenő, akár a szélfújta láng, — s a lánynak különösen ez tetszett a nála alacsonyabb, sovány, fekete fiúban. Sötét, máskor majdnem feketebarna arca, amelynek horvátosan zöld árnyalata egészen az anyjéé volt, most sápadtnak tetszett, betegesen, vagy inkább felnöttesen sárgának, ami rosszul illett a fiatal vonásokhoz s még jobban kiemelte az egészen koromszínű szemek vadnak ható feketeségét. Ő maga is úgy érezte, hogy ma más, megviseltebb a külseje, s újból egy pillantást vetett a tükörbe, de most nem látott benne mást, mint egyenruhájának aranyesillámait.

— Ma kissé... — kezdte Seline; azt akarta mondani, hogy sápadtabb ma, de a fiú ajkához emelte ujját.

— Te, okvetlenül beszélnem kell veled.

Azt, hogy mindennap vannak egyedül, ha csak néhány pillanatra is, úgy megszokták az elmúlt hetek alatt, mint valami jól-

eső mérgezést. Most még egészen könnyen megszökhettek pár percre, ha nem is észrevétlenül, de egész természetesen, hiszen végre is lehetett valami megnézni valójuk akármelyik szomszéd szobában.

— Főnt! Jó lesz? — kérdezte Selina, mikor már künn voltak a folyosón.

— Jó!

Főlszaladtak a folyosó végén nyíló szőnyeg nélküli körlepcsőn, parkettkockái fénytelenek voltak, beeresztetlenek, éppen hogy tisztára súrolták; itt csak a háziak jártak föl, így hát takarékoskodhattak, nem kellett semmit sem „mutatni“ a vendégek kedvéért. Selina sietett elől, utána Széchenyi vitte szive dobogását. Főlértek a gyerekemelet folyosójára, s ott a harmadik ajtó nyílt a régi gyerekfogadósobába. Félreeső, kicsiny, poros szalón, oly régen takarítva, hogy az alacsonyan függő gyertyacsillár velenzei üvegkristályai sötétek a rájuk rakodott portól, egészen szürkék, mint a füstpáz s a kék holland majolikából rakott cserép-kályha is teljességgel fűtetlen nemcsak ezen a télen, de évek óta egyáltalában. De azért mégsem volt hideg, sőt majdnemhogy langyos a levegő, Isten tudja, talán még a nyárról, hogy gondatlanságból nem volt behajtva az egyik ablak fatáblája és ennek a saroknak foszladozó bútorait, meg az idezárt levegőkockát hónapokon át korareggeltől koradélutánig égette és fűtötte a nap. Vastag porszaga oly kísértő, hogy Selinának az volt az első gondolata: odakínálja ajkát a fiúnak, de ez akkora nagy és esúnya illetlenség lett volna, hogy inkább letett róla. Azonkívül csak percek voltak.

— Te, Selina! Mostmár meg kell mondanom neked valamit...

A lány abban a pillanatban nyugodt lett, — hányatott életében később úgy emlékezett vissza erre, mint életének legnyugodtabb pillanatára.

Még el is nevette magát.

— Úgy-e meg akarod kérni a... — és odanyujtotta a fiúnak mind a két forró kezét, ezeket a roppant formás, de cseppet sem kicsiny kezeket, azokkal az erős ujjvégződésekkel, szinte egy ifjú férfi szép, kemény kezeit a karesú lányesuklókon. S hogy a fiú egy szót sem tudott szólni, maga sutlógta neki gyorsan, szinte hadarva:

— Mondták már, hallottam egyszer beszélni a bácsit meg a tantit, (ezek Lichnowskyék voltak), hogy most már meg kell kérned engem és hozzád adnak, pedig még mindenkinek haragudnia kellene rád Carolita miatt... hogy annak is udvaroltál, de... már én is megbocsájtottam neked miatta... — és hozzátette még főtől talpig mosolyban és édességben tündökölvé — ... és ... rád emiatt sem tudtam haragudni sohasem, kérlek, drágám, rád emiatt sem, nem, sohasem, édes!

Hajának bodorított fürtjei úgy övezték arcát, akár apró, sö-tétvoros szolnouruk, es ez is azok köze az emekek köze tarto-zott, amelyek beemetszettek magukat Szecsenyibe. Erre a nenany percre visszagondolva mindig újra érezte a szedüest es az or-venyt, amely esodorta eddig az orút vallomásig onmagaróit: föl-kenett tarna a szerelett leny elött onmagat, teljes meleyeig, meg-mutatni nu az, ami eppen lenyének legutkosabb zugorjain át aradt eddig, ei kenett mondana, hogy meito legyen hozzá, ehhez a nagyszemü, hosapadt es haivanyvorös viragnoz, ei kenett da-dogma vanomását, hogy a szerelem milyen mas volt neki előbb, az aradi racnegyednek az ottani katonavaros szélere szorult ut-caiban, amikor ott szolgált, s hogyan ömölt tovább a piszkos varazs... itthon a Grabenen s tavaly nyártól Prágában — „... tu-dod akkor sohasem gondoltam rád...” — egészen Parisig. De Pá-risig már nem ért ei a beszámolója, mert a lány kiszabadította ujjait az övéi közül, s amikor utana kapott, az irtozatnak vala-mi jeges felelmevel tasztotta őt mindkét tenyerevel mellen, s mire mondani tudott volna valamit, már nem volt ott. Ekkor rá-jött, hogy valami olyat csinált, amit a lany nem érthetett meg, elkezdett derengeni benne a sejtelen, hogy mások sem fogják megerteni, es addig üdögélt ott egyedül, míg körülötte egyszerre mar csak a honand cserepkálya látszott valóságosnak.

Amikor lement, az első pillanatban nem tapasztalt semmi különösét; mindössze Selina nem volt ott, de különben már so-kan érkeztek, égtek a csillárok es vidámság volt a puha gyertya-fényben. Megpróbált beszélgetni. Azok közé állt, akik Sophiet vettek körül a cserepkálya cifra cserepei mellett, de Sophiet egyszerre csak elhívtak es nemsokára visszajött es őt hívta fél-re:

— Te Stefferl, Mama azt üzeni, hogy mégis legjobb lenne, ha most elmennél!

Ekkor elment, vonakodva, mégis feltűnés nélkül, csak az ezüszöke westfáliai nézett utána közömbösen, meg a Harrach-Brandis fiún látszott, hogy vastag ágyúgolyó-koponyájában fész-kezt vert valami gyanú — es hosszú, eber zavaros éjszakája volt, hajnalig hallgatta, hogy a közeli Paulanerkirche tornyának óra-ütései minden negyedórában hogyan kelnek át szobájáig a házak ormain át. Dél volt, amikor fölébredt, vagyishogy inkább fölkel-tette a bátyja, Pál. Először voltak együtt négy szemközt azóta, hogy Pál halálosan meggyűlölte Carolina miatt. Most hideg volt, szigorú es parancsoló:

— Te! Micsoda aljasságokat beszéltél te össze-vissza tegnap Selinának? — Álomtól ziláltan bámult bátyja arcába. Az nem is várt választ: — Lichnowskyné már kérte is Mamit es elmon-

dott neki mindent, Mami kétségbe van esve és nem akar látni mostmár nem tudom meddig... — Fömlált és már mentében szolt vissza: — En mindenesetre... kötelességemnek éreztem az ő mentesítésére Apánknak szólni! — Már nem is volt ott, de Mami ezüstszürke fekete hajával s azzal a szép, sohasem öregedő arcával, megintcsak szorongatóan lebegett a szoba levegőjében, mint annyiszor, de a nagyobb baj, hogy újra meg újra fölbukkant mellette az öreg Széchenyi Ferenc nyomasztó fönsége. S így telt el egy zavaros nap, s akkor újból Pál mondta meg neki, hogy apja délutánra hívja.

Amíg le nem kellett mennie hozzá, a ház herrengassoi oldalának első emeletére, ott lődörgött a maga szobáiban és mardosó bizonytalansággal bámult az utca tulsó oldalára. Keskeny, sötét meliékutca volt ez, ahova a Széchenyi-palota hátulja nézett, szemközt valami feketére szürkült polgári bérház, ami most úgy hatott rá, mintha először látná. Iszonyúan idegen érzés volt ez az egész idáig, tetőtől talpig, még tegnapelőtt is, mint valami őrző közegbe volt a szerelembe bepólyálva, de most védtelenné lett.

Amikor lefelé ment a lépcsőkön és a palota első udvarára nyíló hideg, magasablakú folyosók elvezették a barnásvörösre lakkozott sötét, óriási ajtóhoz, ugyanazt a hideg szorongást érezte, amit gyermekkorában, amikor husvétkor gyönni kellett mennie a házi kápolnába, — az is ugyanitt volt, szomszédosan az apja dolgozó- és hálószobájával.

Apja inasa nyitott ajtót, a huszárruhás, vén, óriás ezenki paraszt, aki csak törve beszélt németül s akit éppen azért tartott, maga mellett az apja, mert ők ketten mindig magyarul beszéltek egymással. Lesegítette köpenyét és bevezette a zöld és aranycsíkos selyemtapétás falú világos várakozó terembe, ahová majdnem a mennyezettől egészen a padlóig érő ablakokon át vetette be világosságát a szemközi behavazott háztető s úgy tünt fel, hogy az övéhez sugározta hozzá a magáét az a halványan sárgásfehér, különös szőnyeg, amely az egész szobát borította, faltól falig egészen egybedolgozott puha bárányprémből. Ez volt az első, ami eltávolítóan, aggasztóan, szinte megalázóan hatott minden látogatóra: ez a rideg finnyáság, amely önmaga és a világ közé odaállította ezt a finom, bársonypuha, majdnem hófehér felületet, hogy ezen meglássék minden kívülről bejövő idegen lépés nyoma. Itt, emeletén, ahol lakott, sérthetetlen volt a magánya, üzent, mint valami uralkodó, vagy kihallgatást kellett kérni tőle; s emint ballotta, az utolsó hónapok alatt már egészen elnehezült — utolsó találkozásuknál már több volt, mint aggasztán, félig már újra gyermek!

Éppen csak annyit ideje volt, hogy gondolkodjék, leüljön a falak mellé helyezett egyik székre, amikor feltárult az apj szobájának ajtaja, s a barnásvörös ajtókeretben, mint valam

óriási festmény képeretében ő maga jelent meg himzett, meleg, súlyos selyem otthoni köntösében csoszogó járásával, és akkor máris hozzá kellett sietni és keztesókolni neki, — lehajolt a száradtvörös-dohánylevél színű halvány foltokra az öreg kezefején s az álla érintette a gyermekökölnyi pecsétgyűrű címeres rubinkövét, érezte a sárgás, széles ujjvégek éles, finom burnótszagát és ez a gyermekkorát felécsapó erős, forró illat kissé megnyugtatta. De azért mégis szinte a félálom merevségével nézett bele a megkínzott öreg arcba, amely fölött a szürke haj fölfelé volt fésülve minden oldalon, hogy elrejtse a vézna, keskeny fő kopaszodását. Már ő sem viselt parókát, noha egész életében azt viselt, az előző század őskorából itt maradt aggastyán, akit, noha megtört és megtért, nem szüntek meg gyötörni valódi, vagy képzelt bűnei. Mögüle tömjénillat áradt, oly gyöngén és halványan, hogy annak, aki először érezte, találgatnia kellett, ez a világi házban szokatlan lehellet micsoda.

Bementek apja dolgozószobájába. A tömjénszag ennek levegőjében állt, mint valami kápolnáéban. A helyiség berendezése egyszerre emlékeztetett könyvtárra és kápolnára. Olyan kápolnára, amelynél a falakat a parkettől a mennyezetig elborító könyvsorok között szabályszerű oltár volt a falba mélyesztve, előtte imádkozó pad állt. De volt ott egy alacsony, széles dolgozóasztal is, karosszékekkel az öregnek, vele szemben egyetlen másik szék. Apja az ablakhoz ment és közben intett neki, hogy üljön le s ő le is ült. Arcába áradt a vér. A diófa pad intarziái között, amelyek az ő címerüket mutatták — a kétszer ismétlődő szögletes dombok az kétszer ismétlődő keresztek között ferde sávban repülő s csóreikben olajagat tartó három repülő galamb heraldikus szögletei fölött ott volt az a gyöngyházberakásos doboz, egész kis láda, melyről Széchenyi tudta, hogy az ő levelei vannak benne. Ezek a levelek ott voltak az asztalon, külön csoportokban. Arany zsinórral átkötve, külön-külön a győri táborból valók, az aradiak, a prágaiak — s Prágától kezdve a Párisig érő hadjáraté, benük az élete, a csataterék hajnali köde, kínlódó pénzgondok, menyeyi minden, amit megírt s mennyi amit nem írt meg... egy párisi lány festéktől és könnyektől mocskos arcát látta maga előtt, nem tudta, miért most éppen és miért oly kettős lelkiismeretfurdalással.

Apja még mindig ott állt a palota behavazott udvarára néző ablak mellett. Gondolatban követte apja tekintetét és vele együtt látta a háromemeletes szürke falakat, a kapuboltozat bejáratától a hátsó lépcsőház sötét, keskeny alagútjáig, a hóval taposott utat, azt az udvart, amely Széchenyi Ferencnek hosszú-hosszú évek óta egyetlen látnivalója volt a külső világból, mert ki sem mozdult innen sohasem, idekötötték őt a köszvény s az a esodálatos félelem, amit az emberek iránt érzett és aminek okát so-

hasem tudta elmondani. Ha el tudná mondani... Ha el lehetne mondani, amit eltakar ez az idáig jutott arc!

Elfordította róla pillantását s az imazsámoly fölötti képre nézett. Kétszázéves és rettenetes spanyol oltárkép volt, Krisztus a Golgothán: ijesztő Krisztus, aki a fekete égre mered föl keresztjén, egy háttérben az égre festett fakó napkorongnak visszás módon mégis előlről sütő sárga fényében, délidőn, keserű ajka fölé a náddorongon felnyújtott spongya ecetje és epéje közeledik, alatta a hullámzó tömeg s a kép alján az előteret egészen elfoglalva hatalmasan és részletesen kidolgozott alakú zsoldosok kockáztak köpenyéért, a Varratlan Köntösért. Ez is volt a kép neve.

Akkor apja visszajött vele szembe s leült s arca annyira aggodó, szomorú, kedves és zavart volt, hogy Széchenyiben az az örült gondolat támadt, hogy ma este, ma este még Selinával lesz együtt.

3.

Az örökké nedves, tétova és hosszú idő óta már idegessé vált szemek most megkeresték az övét, s apja pillantása most lassan ugyanazzá a hideg, erős kék kristállyá lett, amivel valaha a fia gyermekkorra fölé hajolt.

— Micsoda szörnyeteg és sikamlós dolgokat beszéltél te annak a kislánynak? — kérdezte gyöngye hangon. Fia előtt pedig egyszerre ott volt a tegnapelőtti, örült pillanat egész varázsa. Az aggastyán irtózatoss ereje éppen abban volt, hogy mindig lágy tudott lenni és kíméletes. Így kérdezte meg most is:

— Ugy-e igaz?!

A válasz, mint a fuldoklóé:

— Az!

— És... — s a metsző burnótiltat ugyanúgy közeledett hozzá, mint ahogyan a gyóntatórács tulsó oldaláról életében nem egyszer egyik-másik pap kemény dohányszaga és suttogása: — ...és ... miért tetted?

Ez a döntő pillanat, de értelmes magyarázat helyett csak értelmetlen töredékekkel lehet végigharcolnia. Dadogott:

— Szerettem... — de most egyszerre érezte, hogy az az érzés, amely elteltette őt az előző hetek alatt a haja szálaitól egész a sarkáig, milyen szégyenletesen üres és könnyű ahhoz képest, ami ehhez a gyöngehangú, gyűrötten pergamenarcbőrű aggastyánhoz fűzi, az összetartozásnak és valami rettenetes, de fölötte mégis uralkodó azonosságnak szörnyeteg erejével. — Szóval ... úgy érzem, nem leszek hozzá méltó... ha nem mondom meg ... neki...

Elhallgatott; apja arca csodálkozó figyelemmel vizsgálta. A gyarló, szétfolyó öreg vonások most olyanok voltak, mint egy orvoséi. Ery idegen orvoséi, aki meghökkenve, távolról hajlik egy számára ismeretlen és értelmetlen baj, a szerelem fölé. Vajjon tudja-e még, mi az? — villant a fiú eszébe, és el tudja-e kép-

zeini azt a hamvas és lesújtó bájt, amely akkor úgy fölébe ke-
rekedett, és mint a csontokból a velőt, szívte ki értelmét? Apjá-
ban pontosan az volt a rendkívüli, hogy mindig halálos bizton-
sággal követte a gondolatát annak, akivel beszélt.

— Azt mondják — adta vissza a választ fia kérdésére, szinte
a visszhang érzékenységgel — hogy nagyon szép az a kislány.
Úgy mondják, az édesanyjára hasonlít. Ismertem, amikor fiatal
volt. Valóban... — s hátradólt, megpihent, és gondosan, kényel-
mesen válogatott a szavak között — ... valóban... gyönyörű volt.

Ez megnyugtatta, hogy apja érti és érzi őt s egy pillanatra
eltelt hálával, alázattal és csodálattal. És mint nem egyszer annyí
más baját, lovat, egyenruhát, pénzt, adósságot, kínlódó magya-
rátokban, — ugyanígy magyarázta meg most, hogy amit tett,
azt őszinteségből, a teljes átadás tiszta szenvedélyéből tette. Hogy
ezt milyen szavakkal magyarázta meg apjának, azt sem akkor
nem tudta, sem később nem emlékezett rá. Csak azt látta, hogy
az egyszerre bólint, egészen meghökkenően ható megértéssel:

— Értem!

Hallgatott egy darabig és Széchenyi előtt most újból minden
kristálytiszta lett, a sorsa mostmár apja mindenhatónak tűnő
kezében volt. Az volt a homályos gondolata, hogy most nem mer
gondolni semmire. De azért Selinára gondolt, olyan erősen, hogy
szédült tőle. Apja kérdése térítette magához:

— És amit elmondtál neki... az mind... valóban megtörtént!

Igen, ez volt hátra, ez volt a legfélelmetesebb, s minthacsak
villám világitotta volna meg előtte, tudatába jutott, hogy ez volt
az, amittől olyan öntudatlanul félt és reszketett, hogy ez a ké-
nyes aggastyán, róla, ezeket... Megnedvesítette ajkát, nyelt egyet,
s a gallérijában érezte teste hőségét.

— Igen!

A hangok éppencsak elváltak az ajkától, mint a lehellet. S az
aggastyán egyszerre összeroskadt. Külsőleg talán nem is tör-
tént rajta észrevehető változás, vagy csak alig.

— Ez sok és súlyos bűn volt — mondta végül megsértve, go-
rombán mély hangon.

— Még több is volt — válaszolta a fia egyszerre bátran és
keserűn. Ebben a pillanatban kész volt elmondani mindent, a
többieket is. Selina mostmár eltűnt a keserűség és szégyen viha-
rában.

— Nem! — s az apja szinte ijedt elhárítással emelte föl a ke-
zét, nem akarta ezeket a dolgokat hallani. A csend újra fullasztó
lett. Aztán újra megkérdezte:

— És azt a sok pénzt is, amit... amit... — Nem fejezte be,
de a fia megértette kíméletességét, hogy ezt hallgatja el: „...amit
... amit... kicsaltál belőlem...”

— Igen, erre költöttem el — vallotta fásult őszinteséggel.

— És nem volt lelkiismeretednek nehéz, hogy ennyire, hogy ennyire... — s a kímélete, most újból a kímélete annyira fáj, hogy Széchenyi felállt. Csak hangosabban akart beszélni, mert úgyve már nem tudott volna, csak hangosabb akart lenni, hogy az apja meghallja s nem vette észre, hogy valósággal üvölt:

— De igen! Mindig bántott. Mindig minden nagyon bántott. De éppen ezért akartam neki mindezt elmondani, hogy a terhétől megszabaduljak!

Apja fölállt és visszaültette és újból rendkívüli volt:

— Bocsáss meg, hogy előbb nem gondoltam erre. Megint teljesen értelek.

Széchenyi szinte kimerülten, verejtékezve ült vissza a székbe, a szemé véres volt, az ajka nedves, mint valami fiatal vadállaté. Az apja pedig azláu egyszercsak beszélni kezdett, először bizonytalanul és dadogva, a maga tétova módján, de utána egyre gyorsabban, végül egészen lázas gyorsasággal.

— Nagyon kedves fiam, meg kell bocsájtanod; láttad, a levelekről, éppen velük foglalkoztam, a leveleiddel, amikben kértél, mindig csak pénzt és újra kértél, és én adtam szívesen és magamat vádolva, hogy nem tudtam neked adni mást, csak pénzt, mit tudtam volna adni mást, mikor csak azt kértél, pedig mindig korholtam magamat, mert sejtettem, hogy megrontalak vele, ilyen fiatal és ilyen érzéki fiúnak nem való ennyi, de hát ha ezzel én tettelek ilyenné, magamat is vádolnom kell miattad, engem magamat is, szegényt, pedig ha tudtad volna, mennyit imádkoztam érted és miattad, mert éppen tégedet, nem tudom miért szerettelek mindig és szeretlek most is a legjobban, csak éppen olyan nehéz ezt nekem kimutatnom, de most látom, hogy talán mégsem egészen hiába imádkoztam érted, mert volt benned valami, ami az enyém, és ugyanúgy ahogyan én most már hosszú évek óta igyekszem mindig szabadulni és szabad lenni a bűneim terhétől, ugyanúgy akartad te is fiacskám elmondani annak a kislánynak a magadét, hogy így szabadulj meg a tiedtől, vagy hogy talán így legyél neki kedves, egészen kedves, úgy ahogyan vagy, édes fiam, csak hogy te nem tehetsz arról, hogy tévedtél, nem tehetsz arról, hogy még nem tudsz valamit, amihez lehet, hogy csak sok küzködés után fogsz eljutni, ugyanúgy, ahogyan én eljutottam. Lehet, hogy most még meg se fogod érteni, vagy ha megérted is, de nem tudod átérteni, hogy mit jelent: hogy embereknek hiába akarod föltárni magadat és odaadni magadat, ugyanúgy, ahogyan vagy, drága szegénykém, a bűneiddel együtt, pedig mind bűnösök vagyunk, de azért a bűneink nem kellenek egymásnak, megvetjük és utáljuk egymás bűneit, megfélemedünk egymás bűneitől, mint ahogy az a kis lány a tiedtől, hiába volt beléd szerelmes, és én is utáltalak és megvetettelek az előbb miattuk, hiába vagyok apád és magam is szegény bűnös, Csak

egyetlenegy valaki van, aki elfogad bennünket a bűneinkkel együtt, úgy ahogy vagyunk, egyetlen egy, akinek föltárhadjuk a magunk szennyét, minden tisztátalanságunkat a Legtiszábbnak, s ez Ő... Jézus Krisztus; és ha te nem is előtte és feléje tetted, hogy fel akartad tární magadat és át akartad adni magadat és még csak nem is felém, azért én mégis nemcsak hogy megbocsájtok neked ezért, hanem örülök, hogy ezt tetted, hogy egyáltalában eszedbe jutott és megkísérelted, örülök, hogy megakadt benned a horgonya valaminek, talán a férfiasságnak és lelkiismeretességnek, talán az én imádságaimnak és a kegyelelnnek, de lásd, ezt feléje kellett volna tenned — és anélkül, hogy hátra intott volna, a képre utalt — ... és én most nem tudok mondani neked semmit, én szegény, aki magam is zátonyra jutottam azon, hogy nem tudtam helyesen összekapcsolni Isten szeretetét az emberek szeretetével, s ez lesz a legnehezebb kérdés neked is, de most csak menj, majd talán teszek valamit, hogy megbéküljenek velünk Lichnowskyék, most menj, de ne feledd el, nem szabad elfelejtened, hogy a bűn...

4.

Maga sem tudta, hogyan jutott vissza a szobáiba — lehet, hogy öreg András vezette vissza és csak akkor tért magához, amikor már újra ott volt, — akkor már sötét volt, szétszórt, homályos esti fények, ő pedig teli volt egy csomó homályos gondolattal a bűnről és Krisztusról.

... A bűn... milyen kicsi volt még, gyermek még, amikor a bűn — ha gyermekien rossz volt, vagy „csínyát“ gondolt — ott sötétlett vele a gyerekszobában, ahol az éjjeli mécs égett s ő felébredt a szemfájdító súlyos vörösségre, meg a bánat és a félelem mardosására, de azután az álom sötét forrósága jött és utána a nappalban elhalványul minden... De milyen más ez a megátalkodottság, a benne szétszivárgó piszkos izzás, és az, hogy az ember mindig szegényt érez és hiányt és minden jóakaratot felindít utána magában, szeretni az embereket, és szeretni néha őt is, igen, Krisztust, aki a fekete égre mered fel keresztjén, egy háttérben az égre festett fakó napkorongnak visszásan előlről sütő éles sárga fényében, délidőn, egyedül a magasban az alatta hullámozó közöny és gyűlölet fölött, keserű ajka felé nem közeledik más, csak a spongya ecetje és epéje és varratlan kontóséért hullanak a játék kockái... — és amíg járt föl és alá, vele szemben felgyúltak és szétfolytak az estében a szemközti ház ablakainak fényei, szétfolytak az estében, aztán kialudtak az éjszakában, s lefeküdt és gondolatai forgatták, mint az örvény — csak Egyetlen Valaki van, Akinek bűneinkkel együtt is kellünk... és hallgatta, hogy a közeli Paulanerkerche harangütései hogy kelnek át a házak ormain, és akkor egyszercsak reggel lett... reggel és férfikor, s a bűn, a bánat és halál íze!

ESZMÉK ÉS TÉNYEK Irja Mihelios Vid

A katolikus egyház életében döntő jelentőségű tridenti zsinat előkészítésének „szinte teljesen ismeretlen” részletét eleventi fel és világítja meg *Mario Ginetti* abban az érdekes írásában, amelyet az *Osservatore Romano* adott közre. A zsinatnak, amelytől az egyház megújódását várták „főben és tagokban”, 1537 május 23-án kellett volna összeülnie. Ezt az időpontot még 1536 június 2-án határozta meg a pápa, a *Farnese-családból* származó III. Pál, aki egy bizottságot is kiküldött azzal a feladattal, hogy a zsinat számára dolgozza ki a szükségesnek mutakozó javaslatokat. A zsinat azonban, mint tudjuk, csak nyolc évvel később, 1545 december 13-án nyílt meg. Hogy közben mi minden történt, éppen arról szól most *Ginetti*.

A bizottság, amelynek kilenc tagja volt, 1537 március 9-ére befejezte munkáját és emlékiratot terjesztett a pápa elé. A pápa azonban nemcsak a címet, de a szöveget is túlságosan hosszúnak és bonyolultnak találta, mire az emlékirat anyagából *Quirini* bíboros irányításával egy tömörebb és tárgyulási-
ra alkalmasabb fogalmazványt szerkesztettek. Így született meg „*Consilium Aureum*”, „Aranytanács” címmel az az írásmű, amelynek tartalmáról később a zsinati atyák is tájékoztatást kaptak. Az okmányban első helyen és a legnagyobb hangsúlylyal, a papok kiválasztásának és nevelésének kérdése szerepelt. A bizottság mindenekelőtt annak kimondását kérte, hogy a jövőben csak arra méltó és a kívánalmaknak megfelelő szemé-

lyek részére szabad kiszolgáltatni a szent rendeket. Eppen ezért és abban a reményben, hogy a példát majd a többi püspök is követi, ajánlották a pápának, hogy jelöljön ki három szenteletű és művelt prelátust a római papnövéndékek nevelésének és képzésének együttes felügyeletére. Mindez bizounyal sugalmazója és csirája lett így az okmány a zsinat „*Cum adolescentium aetas*” kezdetű híres határozatának, amely a modern szemináriumok felállítására vezetett. S az egyháztörténészek helyesen állapították meg: ha csupán ez maradt volna a tridenti zsinat egyetlen gyümölcse, már ezzel is örökre emlékezetessé válik.

De térjünk vissza magára az okmányra, amely körül ugyan csak sok vihar támadt. Alig terjedt el a hír, hogy dolgoznak rajta — írja *Ginetti* —, egy „érdékelt ellenzék” nyomban nekifogott, hogy eleve hitelét rontsa. Gúnyhoz és tréfához nyúltak, ami iránt annyira fogékony a római nép. Hogy gúját emeljen az ellenzék elé, a pápa 1536 november 13-án kemény beszédet tartott a konzisztóriumban s két alapvető tételt szögezett le. Az egyik az volt, hogy „kerüljön bármibe”, de a reformnak be kell következnie. A második, hogy a zsinat képtelen lenne hasznos munkát végezni, ha a reformokat már előzőleg komolyan át nem tanulmányozzák. S nagy alázatossággal tanúsítva, felszólította a pápa a bíborosokat, hogy a megkötöttség minden érzése nélkül szabadon mutassanak rá azokra a hibákra vagy fogyatékosságokra, amelyeket az okmányban

találnak. A pápának ez a fellépése elhallgattatta az ellenzékét, amelynek zavara még nagyobb lett, amikor 1536 december 22-én nyilvánosságra került, hogy a „hírhedt bizottság” három tagja megkapta a bíborst: az olasz Caraffa, a francia Sadoleto és az angol Folo. A bizottság elnöke, a velencei Contarini már régebről bíboros volt. Az ekként felbátorított bizottság viszont annál lelkesebben folytatta a munkát, úgyannyira, hogy a megbízatástól számított ötödik hónapra már el is készült vele. A tervezetet Contarini bíboros nyújtotta át a pápának, aki ebből az alkalomból értekezletre hívta meg az összes bíborosokat.

A javasolt reformokat a Quirini-féle átdolgozás utóbb a következő csoportokra tagolta: 1. az egyházi rend szentségének kiszolgáltatása, miként már említettük; 2. az egyházi javadalmak halmozása; 3. a központi egyházkormányzat ügyei; 4. a nunciusok és pápai legátusok jogai; 5. az istentisztelet, a szokások és a szeretetművek. Mindezeket a javaslatokat a hittudományok művelőihez intézett olyan irányú ünnepélyes felszólítás előzte meg, hogy nagyobb szigorúságot tanúsítsanak a keresztény tan kezelésében. Az értekezleten maga Contarini ismertette a tervezetet és magyarázatot is fűzött hozzá. Utána a pápa elrendelte, hogy az emlékirat egy-egy másolatát osszák ki a bíborosoknak. Ugyanakkor arra kérte a bíborosokat, hogy észrevételeiket még a zsinat összeülése előtt hozzák tudomására.

Mindez 1537 március 9-én történt, a zsinatnak pedig május 23-án kellett volna kezdődnie. Színhelyétől a pápa Mantovát

választotta s úgy látszott, hogy minden rendben is van. A pápa már készen állt az indulásra, csupán Gonzaga I. Ferenc megígért válaszát várta. Ez a válasz azonban sohasem érkezett meg. Egy uralkodó herceg szeszélye vagy félelme vagy haszonleső önzése — mondja Ginetti, — nyolc esztendőre befékezte az egyház gépezetét, amely már oly szerencsésen mozgásba jött. III. Pált mélyen lesújtotta a balsiker, amellyel a „Consilium Aureum” is elvesztette időszerűségét. A pápa azt a szerepet szánta neki, hogy gerince és irányítója legyen a zsinat tanácskozásainak, ha azonban nincsen zsinat, mire jó az egész tervezet? Ekként érveltek a reformok ellenzői, akik most már meg is tudták akadályozni a hivatalos közzétételt. Az értékes írásmű, amelyhez annyi szakértelem, fáradság és reménység fűződött, ezzel hivatalosan nem létezővé vált. Am a hivatalos fórumok megkerülésével mégis nyilvánosságra jutott — 1538-ban s a pápai kormányzat hasztalan próbálta szeszszedetni a példányokat. A hivatalos álláspont ugyanis az volt, hogy a kiadvány „rendkívüli mértékben alkalmatlan és káros”, mert olyan időben mutat rá az egyházi élet hibáira, és pedig teljes tekintéllvel és hitelességgel, amikor vajmi kevés lehetőség van azok orvoslására. Példányok kerültek Németországba is, ahol Luther nem is késlekedett a felhasználással.

Talán túlságosan is sok emberi gyöngeség hadakozott a „Consilium Aureum” körül — állapítja meg Ginetti —, de ma már pillanatig sem lehet vitás, hogy ez az írásmű, amely még a szakkörökben is jóformán is-

meretlen, valóban javára szolgált az egyháznak és hogy hatása jótekonyan nyilvánkozott meg a tridenti zsinat történelmi határozataiban. S négyszáz év távlatából sem olvashatjuk meghatódás nélkül a kilences bizottság jelentésének zárószavait: „Mindemben eleget tettünk lelkiismeretünknek, nem anélkül a nagy reménység nélkül, hogy a Te pápaságod alatt, nevednek örök dicsőségéül, megtisztultnak látjuk Isten egyházát, szépnok, mint a galambot, egynek és egységesnek önmagában. Te a Pál nevet vetted fel, reméljük, utánozni fogod Pált a szeretetben is. Ő eszközül választatott, hogy elvigye Krisztus nevét a pogányoknak. Te, reméljük, arra választattál, hogy élővé tegyed sziveinkben és ténykedéseinkben azt a nevet, amelyet már elfelejtettek a pogányok és mi, papok is; hogy meggyógyítsd betegségünket; hogy egy akolban egyesítsd Krisztus juhait, hogy eltávolítsd fejünk felől Isten haragját és megérdemelt és már lesújtóban levő bosszúját.“

Paul Gauguin mint ember is, mint festő is egyike a század-
 vág legérdekesebb egyéniségeinek. Kora ifjúságának kisebb-nagyobb kalandjai után, amelyek Délamerikáig elvezették, egyideig a tőzsdén játszott. Amint azután felülkerekedett művészi hajlama, abbahagyta a jövedelmező üzletkedést és festőgetni kezdett. Előbb az impresszionisták szétbontó és elemző eljárását követte, de esakhamar rátért az összegező, a látottakat határozott kontúrok közé foglaló és lehetőleg nagy színfoltokban kifejező festési módra, amivel maradandó hatást gyakorolt a modern festé-

szet alakulására. Párisi éve alatt, 1887-ben tevékenyen részt vett a szimbolista festőiskola megalapításában. Négy évvel utána Tahitibe hajózott, hogy a tropikus égalj színpompáját tanulmányozza. 1893-ban visszatért Párisba, de már a következő évben végkép búcsút mondott a nyugati világnak. A polinéziai szigetekre utazott s itt is halt meg 1903-ban, 54 éves korában. Legnéresebb képei: A sárga Krisztus, Jákob birkózik az angyallal, Bretagnei táj, Maóri nők, A szellem örködik. Igen szép falfaragványokat és kőrajzokat is készített.

Az utolsó év elején történt, hogy Gauguin, aki Atuana szigetén éledélt, az árvíz két hónapra körüzárt lakásában. Ezt az időt használta fel a művész arra, hogy megírja „bizalmas napóját“. Nem tekintette ezt könyvnek: „a könyv — úgy mond — még a rossz könyv is komoly dolog“, de mégis elküldte barátjának, André Fou-tainasnak, azzal a kéréssel, hogy halála után hozza nyilvánosságra. Májusban már meg is halt Gauguin, de közel húsz év tel el, míg a napló, amelyet a család vett birtokába, valóban megjelent. Szövegét a művész legidősebb fia, Emile Gauguin rendezte sajtó alá s ő irt előszót is a kiadványhoz.

Meglehetősen ismert adatok ezek és csak azért érztem hasznosnak a felelevenítésüket, mert a *Time and Tide* cikkéről kívánok szólni, amely a „bizalmas naplóval“ foglalkozik. A napló ugyanis Gauguin halálának fél-százados fordulójára most angol fordításban is megjelent. A cikk szerzője, *Julian Hall*, mindenekelőtt megállapítja, hogy ez a napló nem napi feljegyzések gyűjteménye, de nem is bosszú-

moló olyan mozzanatokról, amelyeknek sarkalatos fontosságuk lett volna Gauguin életében. Az egyetlen kivétel az az időszak, amelyet Gauguin és Van Gogh együtt töltött el Arlesban. A szerencsétlen sorsú, zseniális holland festőn akkor már kitört az elmebaj. Kétszer is megtámadta Gauguint s a második alkalom után levágta a saját fület. Van Gogh akkor elmeegógyintézetbe került, ahol csakhamar öngyilkos lett. Gauguin elmondja, hogy sok mindent meg szeretett volna írni barátjáról, csak „nagulatra várt”. Ugy látszik azonban, hasztalanul várt.

Ha eltekintünk ettől a rövid, de jellegzetes résztől, a napló nagyon kevésbé tájékoztat eseményekről. Hallgat Gauguin munkamódszeréről és technikájáról is. Itt-ott említ kortárs művészeket, de többnyire közhelelyek vagy általánosságok — „igen jól rajzol” — kíséretében. Legtöbb figyelmet még Degasnak szentel, akit Gauguin egyik ismerőse „kellemes vén medvének” jellemzett előtte. Gauguin igyekszik cáfolni ezt. „Öreg, mint Matuzsálem — írja egyelként róla. Mondom, mint Matuzsálem, mert úgy gondolom, hogy Matuzsálem százéves korában a mai harmincáshoz hasonlíthatott. Degas pedig mindenesetre fiatal.” Érdemes idézni azt is, amit Manet vonatkozóan jegyzett fel. „Én csak műkedvelő vagyok” — jelentette ki Gauguin, amikor Manet megdicsérte egyik „vasárnapi” képét. Ő, nem — felelte a nagy mester —, a festészetben nincsenek műkedvelők; csak olyanok, akik rossz képeket festenek. „Édes volt hallanom” — fűzi hozzá Gauguin.

Ami azonban izgatja kíváncsiságunkat, nem annyira az,

hogy milyen meglátások nyílnak a kortársak felől, hanem hogy miként lép elének maga Gauguin. Önareképe a napló? S ha az, milyenek mutatja magát a készítője? Megismerjük-e belőle — talán először igazán — a hányatott életű művészt s végén rokonszenvezőnk-e vele? Hall azt feleli erre, hogy egy vonatkozásban egészen tisztá s benyomás, ami az olvasóban marad: Gauguin fia helyesen érezte meg és helyesen hangsúlyozta ki az előszóban, hogy a napló semmiben sem támasztja alá a Gauguin-legendák sátáni jellegét. Sehol sem adja jelét a napló annak a keserűen gúnyos és kaján könyörtelenségnek amelyet embertársai kezelésében a művészek tulajdonítottak, sem annak a fanatikus megszállottságnak, amely alkotásaiban ütközik elő. Lehet, hogy egyes észrevételeiben — nőkről, vallásról és a római egyházzal — a megdöbbenést kereste, ami sikerült is neki, azt azonban, hogy sötétebb melleszándékai is lettek volna, vagy hogy érzelmi világának valami különösebb komplexusa húzódnék meg mögöttük, a napló semmiképp sem sugalmazza. Egészséges embert tükröz az írás. Nagyzási hőbortra sem utal. Nem ad tápot arra a feltevésre sem, hogy olyan ember szól hozzánk, aki az elszervezett csalódások és kiábrándulások okozta lelki zavarok nyomán veszedelmes lett volna barátaira. Eppen ellenkezően: Gauguin jellemének pozitív vonásaiaként bontakozik ki a naplóból a türelmesség, higgadság és lélekjelenlét. Ebből a könyvből csak arra következtethetünk, hogy amit Gauguin akkoriban az élettől kért, mindössze ez volt: engedjék dolgozni őt. En-

nek kedvéért mondott le mindenről és szakadt el mindentől, amit sükségtelennek, nem feltétlenül fontosnak ítélt. Csak az akaratának szabadságához és egyénisége sértetlenségéhez kívánt ragaszkodni a végtelenségig.

Ebből a szempontból is figyelemreméltók a naplónak azok a részei, amelyekben Gauguin arról nyilatkozik, hogy miként vellekedett ő maga a munkájáról. Egyik helyen azt mondja, hogy bár hasznos a művésznek a mozdol, mégis jobb, ha emlékezetből fest, mert „munkád így valóban a sajátod lesz; a te megérzésed, a te értelmed diadal-maskodik a műkedvelő szemő fölött.“ Sajnos — jegyzi meg Hall —, a „műkedvelő“ kifejezés értelme nem világos. Am ősszhangban van így is az idézett rész Gauguin alapeszméjéve, amely szerint a művész feladata a lelkes és szenvedélyes elmélyedés a tárgyban, az inkább belső egyedi jellegzetességek megragadása, tekintet nélkül mások tapasztalataira, tökéletes függetlenségben bármiféle idegen segítségtől. S Gauguin — állapítja meg Hall — hűséges is maradt ehhez a felfogásához. Soha sem fordult meg agyában, hogy másként is lehetne s nem is engedte volna, hogy az élet történései más irányba vigyék.

A napló szembetűnő vonása, hogy nem találkozzunk benne a legkisebb panasszal sem azok miatt az anyagi nehézségek miatt, amelyek Gauguin terveit nem egyszer keresztülhúzták. A művész meg sem kíséri, hogy kudarcaira ilyen kívülről okban keresse a magyarázatot. S talán még feltűnőbb, hogy Gauguin sohasem mond kritikát a saját munkáiról. Még a gondo-

lata ellen is fellázad annak, hogy a művész kifejtse: mi volt ezzel vagy azzal a szándéka, mert ha a szemlélők maguktól nem jönnek rá, akkor nyilván rossz a kivitel, ez esetben pedig semmi értelme azon erőlködni, hogy most már jobban is meg tudná csinálni. Az ilyenmi Gauguin szerint meddő időfecsérlés, emellett sérti a művészi erkölcsöt és önértetet is.

A napló jobbra csak olyan dolgokkal foglalkozik, amiket Gauguin önállóan, másoktól függetlenül ismert és figyelt meg. Nagyon ritkán engedi, hogy olyan embert lássunk benne, aki másoktól is tanult. Ha mégis megteszi, rövid és elmes kiszókkal kíséri. Mint például: „Könnyű mondani: 'Ez az enyém.' De mennyivel nehezebb mondani: 'Ez a mienk.'“ Es később: „Ahhoz, hogy tudjunk miként adni, tudnunk kell miként kapni is.“ S a fő oka talán, amiért ezek a megjegyzések is érdekeseek, hogy alapjában nagy alázatosság és igazságérzet nyilvánul meg bennük. Es bármilyen különös is — fejezi be Hall —, de ez marad Gauguinról az általános benyomásunk is, amikor végére értünk a könyvnek.

Hogy az újabban annyira gyakori influenza összefüggésben van a téli, de mégsem télies időjárással, nyilvánvaló mindannyiunk előtt. A tudomány számára azonban nem olyan egyszerű feladat az, hogy oksági kapcsolatot igazoljon egyfelől a bacillusok felburjánzása és artóképessége, másfelől az éghajlati adottságok között. Mindenestre tény, hogy a klímának az emberi szervezetre gyakorolt hatásait ma már igen pontos statisztikai kimutatások és kör-

történelmi megfigyelések tanúsítják. Mellette szólnak laboratóriumi kísérletek is, amelyek annak nyomában indultak meg, hogy Pasteur a lábaknak vízben való lekevesével fogékonytá tette a tyúkot a karbunkulusnak, „darázsfészeknek” nevezett gyulladással elváltozás iránt, amely képes a csontlig átszöni a lágy részeket.

Izgalmas kérdés, annyi bizonyos. Nagy érdeklődéssel mértem így bele *Dino Gribauidi* orvosprofesszor tanulmányába, amelyet „Az éghajlat mindennapi életünkben” címmel eredetileg a torinói egyetem egyik kiadványa, a *Comunicazioni Geografiche* között 1952-es kötetben. A levegő víztartalma, a napsugárzás, a hőmérséklet, a légköri nyomás, a széljárás és a légköri elektromosság eszerint azok a tényezők, amelyek befolyásolják szervezetünk ellenállását a kórokozó csírákkal szemben, vagy egyébként is kihatnak egészségi állapotunkra.

Ami a légköri nedvességet illeti, ennek mérve elsősorban abból a szempontból jelentős, hogy minél vízdúsabb a levegő, annál könnyebben és tömegesebben úsznak benne az u. n. „mikrobás csöppecskék”: olyan víz-cseppek, amelyek magukba szedik és továbbviszik a fertőzött helyen kilégtett vagy egyébként a levegőterbe jutott baciussokat. Trillat bizonyította be, hogy ezeknek a mikrobás cseppecskéknek elsődendő szerepük van a betegségek, különösen a ragályos betegségek, főleg az influenza, a szövődményes náthahurut és a kiütéses izsak terjesztésében. Új életre kelt tehát, modern tudományos formában, a „miazmák” antik elmélete. A fertőzésnek valósággal szállító hajóivá válhatnak azok a kö-

dök, amelyek a nagyvárosi körzetek fölött keletkeznek, amikor a por és a füst előidezi a vízpárák sűrűsödését. Megjegyzi Gribauidi, hogy a köd közvetlenül is halált okozhat, ha magába gyűjti a külvilágban tovaillanó mérgező gázokat, mint ahogyan 1930 decembereben a Moscovölgyben történt, mikor is egy tucat ember vesztette életét.

A napsugárzás, amely fedetlen bőrön keresztül érheti az embert, sokkal ismertebb, senhogy szólnunk kellene róla. Megvan azonban a gyenge napsugárzásnak is a hátrányai, hozzá ugyancsak súlyosak. Az angolok és a görögök hajlandóság szorosán összefügg a kellő fény hiányával. A gyengén napsugárzott tájakon, mint Grönlandban, Izlandban, sőt Svédországban is, könnyebben terjed a gümőkór. Más fertőző betegségek is vannak, amelyeket szif a napsugárzás elégtelensége. A professzor itt a fertőzéses gyulladások egész sorát említi, köztük az agyhártya- és az agyvelőgyulladást is. Utal arra, hogy Woringer mindezeket „heliofob”, „napfélő” ragályoknak nevezi, szemben a „heliofil”, a „napkedvelő” ragályokkal, amelynek a tifusz; a vérhas, a kolera és a gyermekbénulás, amelyeknek terjedését kétségkívül előmozdítja az erős napfényesség. Ez is egyik magyarázata annak, hogy minden évszaknak megvan a sajátos egészségi veszedelme. A „napkedvelő” fertőzések nyárra és őszre, a „napfélő” fertőzések télre és tavaszra esnek.

A hőség általában kedvez a kórokozó csírák szaporodásának, ugyanakkor pedig esőmentes kinti az emésztőnedvek kiválasztását s ezzel általánosságban kisebbíti a szervezet védekező

képességét. A legkomolyabb fennakadások a bélműködésben állnak elő. Különösen gyakori ilyenkor a csecsemőknél a gyomor- és bélgyulladás. Ha ritkább is, de sokkal veszedelmesebb a hörguta, amely például 1934 júliusában több mint 5000 ember életét oltotta ki a Mississipp-i felső és középső medencéjében.

Köztudomásúak azok a légzési, vérkeringési és egyéb zavarok, amelyeket nagyobb magasságban a légköri nyomás csökkenése okoz. Hegymászóknak, repülőknél fokozatosan kell hozzászoktatniuk a szervezetüket. Kevésbé ismeretes, hogy a barométer által jelzett légnyomás-süllyedések, különösen, ha váratlanok, a tüdőbetegeknél lázrohamokkal járhatnak és észrevehetően kedvezőtlen befolyással vannak az érverésre, az ütőerek feszültségére, az érelmeszesedésben szenvedők szívére, az orr és a belső szervek vérékenységére. Megállapították, hogy a légköri nyomás igen erős csökkenése vezette be a nagy járványhullámokat, így az 1889, 1900 és 1918 évi influenza járványokat, és egész esomó tifuszjárványt. A kórstatisztikák szerint a vakbélgyulladás különösen gyakori és súlyos kimenetelű azokban az országokban, ahol hirtelen és nagyarányú süllyedések jellemzik a légköri nyomást. Alacsony nyomás idején hanyatlik az ember figyelme is. Tokióban statisztikai kimutatás készült arról, hogy a villamosban és autóbuszban felejtett tárgyak mennyisége a lehatározottabb módon növekszik a légnyomás süllyedésével és csökken annak emelkedésével. Ugyanezt tanúsítják az amerikai statisztikák a közleke-

dési és ipari balesetekre vonatkozóan.

A heves szél, amelyet mindig nehezen visel a rendszerl érzékenyebb szervezet, különösen káros a véredényelmeszesedésben és a szívszorulásban (anginában) szenvedőkre, mert érgörcsöket idéz elő, és a tüdőbetegekre, mert serkenti a vérzéseket. Mouriquand megfigyelte, hogy a lyoni gyermekórházban a legtöbb csecsemőhalálozás a közmondásosan kellemetlen „vent du Midi“ idején történik s hogy a beteg apróságok valószínűleg újraélednek, mihielyt a szél északra fordul. Más szelek, mint London keleti szele, amelyre már Voltaire panaszkodott, a provencei „mistral“, az alpesi „fön“ és a tengervidéki sirokó, a légköri változások iránt érzékeny egyéneknl szorongást, levertséget, idegkimerültséget okoznak, amit álmatlanság és szellemi munkára több-kevesebb képtelenség kísér. Elégge ismert továbbá, hogy zivatar és vihar közeledtéro, amikor szintén csökken a légköri nyomás, nyugtalanság fogja el az iskolás gyermekeket s a felnőttek közül főleg a nőket.

Újabb kutatások eredménye végül az a megállapítás, hogy egyéb körülmények változatlan-sága mellett a levegő elektromos töltésének kilengéseit is megérzi a szervezet. Vitathatatlan például, hogy ezek a kilengések módosítják a metabolizmust, vagyis a szövetek élet-tani átalakulását a fápálék hatására. Egyes tudósok hajlanak arra, hogy a légköri elektromosság a fertőző betegségek terjedésében is igen nagy szerepet tulajdonítsanak.

Hozzáértők mondják, hogy a ma élő egyházi zeneszerzők kö-

zött Lorenzo Perosi a legnagyobb. Oratóriumainak sorozata — írta legutóbb Guido Anichini — úgy marad meg a zene-művészet történetében, mint egyike a leghatalmasabb emlékműveknek, amelyeket emberi elme állított a megváltó Krisztusnak. Csodás, ragyogó és szilárd értékek ezek. Csodásak azért is — fűzi hozzá Anichini —, mert Perosi „szent zeneköltészetét”, bár teljesen eredeti és újszerű, mindenki szívéhez egyformán megtalálja az utat. Hogy fel-emelő és megdöbbentő élményt merítsen belőle a hallgató, különösebben műveltnek, sőt keresztény hívőnek sem kell lennie. Hatását tekintve Perosi az isteni költőhöz, Dantéhez mérhető.

Ez a méltatás, amelynek egyik-másik állítását a későbbiek némi túlzásnak fogják mutatni. A múlt év végén készült, amikor az elképzelhető legfiatalabb külsőségek között ünnepezték meg Rómában Perosi nyolcvanadik születésnapját. A mester ugyanis 1872. december 20-án született. Az ünneplés helye is természetesen adódott, mert Perosi már 1898-ban a sixtini kápolna karnagya lett és ha kitüntető címeiben azóta gyarapodott is, ma is ezt az állást tölti be, amelynél magasabb az egyház életében muzsikusk számára hivatalosan nincsen.

Ötvenöt éve tehát annak, hogy a Tortonából indult fiatal Perosi tehetségét nemcsak felismerték, de el is ismerték. Sikereinek elején állt akkor, de már a kezdet — a milánói egyházzenei kongresszuson 1897-ben előadott oratórium trió: a „Márk passió”, „Krisztus megdicsőülése” és „Lázár feltámasztása” — olyan olragadtatást kel-

tett, amelyenre alig akad példa a zene történetében. Matteo Glinski állapítja meg ezt, a kiváló zenetudós, akinek már több tanulmányáról szóltam rovatunkban. S az okát abban látja, akárcsak Anichini, hogy Perosi műveiben az ihlet szinte titokzatos erejű lendülete teljeseen új és meglepő kifejezési formákkal párosult. Egy Perosival foglalkozó akkori sajtóközleményből idézi Glinski: „Ma ott, ahol a ézirárok diadalmenete vonult, te benned a hit és a művészet „osculatae sunt” — váltott csókot egymással.” Perosi nevét Palestrina neve mellé állították. „Nehezen alkothatunk fogalmat arról a népszerűségről, amely ezt a muzsikust Olaszországban övezi” — írta Romain Rolland abban az időben.

„Momento perosiano”, perosiánus pillanat: ekként nevezték el utóbb azt a rövidke korszakot, amelyben Perosinak csak forró és túlaradó lelkesedés jutott osztályrészül. Akik elnevezték, Perosi ellenlásasai voltak. Hamar felébredt ugyanis a féltékenység, ami talán szükséges mozgatója is a művészek társaságának. Ezyre több zeneszerző és kritikus vélte felfedezni, hogy az oratóriumok szerkezeti alaptételeinek újdonsága és a stílus merészége sérti a műfaj hagyományait. Szenvedélyes viták keletkeztek Perosi körül, amelyeknek erveit — mondja Glinski — elfogulatlan tárgyi laossággal igazában csak ma tudjuk mérlegelni.

Nem kétséges, hogy a lassan felgyülemelő ellenérzések hangos megnyilatkozására az a kudarc adta meg a jelt, amely a „Lázár feltámasztása” oratórium németországi bemutatását Berlinben, Drezdában és Frankfurt-

ban kísérte. Ma már azonban nyilvánvaló — írja Glincki —, hogy az olasz zenei kritikának és közvéleménynek nem lett volna szabad betolyásoltatnia magát az akkori német ítélezéstől, amelyet éppen akkoriban kicsinyes és a más nemzetek irányában nagyon is szűkmarkú nacionalizmus fűtött. Arra is rájöhettek volna Olaszországban, hogy a németek tökéletesen nem értették meg a Perosi-zene alapvető eszmei kiindulásait. Mind ez sarkalatos hiba volt. És csak sajnálhatjuk — teszi hozzá Glincki —, hogy a zseniális fiatal művészek azok a hazai bírálói, akik a német kritika tekintélyével takaróztak, nem ismerhették már akkor a mai német zenetudomány legnagyobb képviselőinek állásfoglalását. Ezek ugyanis maguk minősítik tévedésnek a „Lázár feltámasztása“ akkori német fogadtatását.

Arnold Schering az oratórium történetéről szóló hatalmas művében, amelyet jelenleg a legteljesebbnek és legkorszerűbbnek tekinthetünk, a többi között ezeket írja: „Kísérletet tettek arra, hogy megismertessék Németországban a Perosi-féle oratóriumokat, de minden siker nélkül. Oka azonban az volt, hogy ezeket az oratóriumokat az akkor divós felfogás szerint akarták értelmezni és a hangversenyterem káprázatos fényességében adták elő őket, holott ezek a zenei alkotások a szó antik értelmében oratóriumok és teljes szépségük csak az imádatban tárulhat fel, olyan környezetben, amelyet a vallás légköre hat át. Ezek az oratóriumok feltételezik a hallgatókban a katolikus hitet, vagy leg-

alább azt a képességet, hogy át tudják élni annak hangulatát. S a Perosi-oratóriumokat elemezve kijelenti Schering: „Benünk igen hosszú idő után először nyert művészi kifejezést a tiszta és hamisítatlan vallásos-lelkület.“ Egy másik jeles német zenetudós, Hermann Kretzschmar részletes fejtegetéseit ezekkel a szavakkal zárja: „A katolikus világ minden joggal boldognak vallhatja magát, hogy Perosival egy saját oratórium-műfaj birtokába jutott.“ Hogy Perosi művészetének igazi jelentőségét felismerjék — állapítja meg Glincki —, a német tudósoknak olyan elemzést kellett végezniök, amely tülemkedik a zenei formák határán és behatol a Perosit ihlető eszmék körébe is. Ennek nyomán alakult ki napjaink Németországában is az az új értékelés, amely eloszlatta az ötven év előtti felületes és elszigetelt kritikák által támasztott félreértéseket.

Perosi zenéjében ugyanis a tartalom annyira uralkodik a formán, hogy az akadémikus elemzés, ha csupán a megszokott szempontokhoz folyamodik, semmiképp sem járhat a valóságnak megfelelő eredménnyel. A zenei forma többé-kevésbé mülendő elem s e tekintetben nem kivétel semmiféle zenei alkotás. A szabályok változnak az idővel: egyik előbb, másik utóbb avul el s végül is túlhaladotttá válnak fel a műértés előtt. Az eszmék viszont, ha valóban zseniálisak, örökké élnek és hatnak s velük az alkotás is. Ezért vehetjük bizonyosra, hogy Perosi művészete is mindig élő és életető forrása marad a művészi gyönyörűségnek és a vallási örömeink.

A K I S Ū T

Nem értem magamat. Tudom, csak egyetlen szót kellene szólnom, és kibékülnék, és nem tudom kimondani. Néha egyetlen kérdéssel mindent tisztázhatnék, minden fájdalomnak véget vehetnék; talán neki is kezdek, de a döntő szavaknál elakadok. Tudom, erre azt mondják: gátlása van; de ez a név még semmit nem old meg számomra. Mit tegyek?

Kétféle energia dolgozik az emberben: a cselekvő és a fékező. Az a helyes, ha az értelem, mind a kéntőnek pontosan és zavartalanul engedelmeskedik. Vannak „fékevesztett” emberek, de vannak „befekezett” is ezek már, ha akarják sem tudják kioldani berozsdásodott fékjüket, legalábbis egyszerre, hirtelen nem. A baj folsmerése azonban itt is első lépése a gyógyulásnak. Hogy hol a baj forrása? Talán — s valószínűleg — a gyerekkorban, hiszen sokszor csupa negatívummal neveik az embert „jóvá”; de az is lehet, hogy magunk irtottuk ki magunkból a cselekvő energiákat; szép neveket adtunk hiányainknak, söt bűneinknek, s ahelyett, hogy küzdöttünk volna ellenük, erénnyé avattuk őket. Szerenységnek neveztük például a gyávaságot, egyszerűségnek a formátlanságot; azt mondtuk: „nem vagyok hiú”, pedig csak lusták voltunk; „tartózkodó vagyok”, pedig csak ügyetlenek vagy kevélyek voltunk; „nem hiszelek senkinek”, pedig csak gőgösek vagy tapintatlanok voltunk.

A fölismerés azonban csak a kezdet: el kell indítani az akaratot is. Ki kell küszöbölnünk a gátlás okát, és el kell távolítanunk a vele járó beidegződéseket. A végső ok ez a kétfős félelem: félek, hogy nem vagyok képes végrehajtani a kívánt cselekvést; és félek, hogy

ezért nevetni fognak rajtam. A gyógyítás: visszavonulás helyett tolytonos gyakorlással ügyesebbe, okosabba, műveltebbé, könnyedebbe s ezzel bátrabbá nevelnem magamat; és fokozatosan meggyőzni magamat arról, hogy ha onmagamban nelyes, annit teszek, egyáltalában nem fontos, ki mit gondol rólam. Aki esténként gondosan megvizsgálja lelkiismeretét s újra és újra elhatározza, hogy mutatásait jövőteszi, Isten segítségével rövid idő alatt nagy hatást tehet.

Számolni kell természetesen a beidegződésekkel is. Van felnout terfi, aki képtelen megköszönni valamit, mert „szégyenli magát” (így mondták roia, mikor két esztendő korában anyja szoknyája mögé bujt). Itt egyetlen segítség van: a cselekedeteiken kezdeni, nem a szavakon. Nehéz azt mondani: „Tegnap igazságtalan voltam hozzád”; sokkal könnyebb egy csokor ibolyát tenni annak az asztalára, akit megsértettünk. Az, ha viselkedésünket egy-egy tréfa szóval mi magunk bélyegezzük meg, (például Mérges Múkinak, Pulyka Panninak tituláljuk magunkat), már komoly eredmény. S még komolyabb, ha ezt is ki tudjuk mondani: „Amit tegnap mondtam, nem úgy akartam mondani. Sajnálom, hogy megbántottalak veled”.

S ha idáig eljutottunk, a többi már könnyen megy. **F.**

NAPLÓ

SZENT TAMÁS APOSTOL ÜNNEPLESE INDIABAN. Ernakulum szép város, lagunákkal, csatornákkal, egyszerű kertekkel és csak nemrégén kiszélesített és kövezett sugárutakkal, kókuszültetvények valóságos gyűrűjében. Malabar minden természet szépsége egybesűrűsödik ebben a mintegy százezer lakosú helységben. Középen tíz hektárnyi füves térség terül el; ezen építették föl azt az alkalmi emelvényt és hatalmas pavillont, a tizenkét apostolnak s India legnépszerűbb szentjeinek képeivel díszítve, ahol a Szent Tamás apostol Indiába érkezésének tizenkilencszázados évfordulóján tartott ünnepeket rendezték. Az egyházi szertartások céljaira fönntartott monumentális építmény egyik felén Szent Tamás, másik felén Xavéri Szent Ferenc óriási szobra állt; a hozzá vezető fasor mentén jobbra és balra egy-egy tízezer személyt befogadó csarnokot emeltek, egyet a férfiak s egyet a nők számára, akik régi indiai szokás szerint külön-külön csoportban vesznek részt az istentiszteleteken.

A pápai legátust, Gilroy sydneyi érseket nagy lelkesedéssel fogadták; vonatja az állomásról állomásra megújuló, virágosóval, tűzijátékkal kísért ünneplések miatt nagy késéssel érkezett Ernakulumba, ahol félmillió tömeg várta, élen harminc püspökkel és sokszáz pappal. A lelkesedés, jellegzetesen indiai megnyilvánulásaival és színeivel, s az elmaradhatatlan tűzijátékkal és zenekarokkal, egyik tetőpontját akkor érte el, amikor a legátus-érsek az ünnepek színhelyére vonult s a liturgikus fogadtatás után megnyitotta az Oltáriszentség tiszteletére a kongresszust. Az ernakulumi szir érsek a malabari kétmillió katolikus nevében, kik közt a szir ritusúak vannak többségben, szép ajándékot nyújtott át a pápai legátusnak: India Szent Tamás és Szent Ferenc miniatűr szobrával díszített elefántcsont dombormű térképét.

A következő három nap a különböző bizottságok megbeszéléseivel telt el; ezek középpontjában az Oltáriszentség tisztelete s a keresztény felebaráti szeretet problémája állt. A tárgyalások az angol mellett a két bennszülött — maláji és tamil — nyelven folytak.

Közben a legátus-érsek végigjárta a malabari egyházmegegyeket. Trivandrumban meglátogatta a nagybeteg szir-malankár érseket, Mar Ivamost, az „indus Newmant”. Másnap szir-malankár (tisztá antiochiai szir) szertartású püspöki misét mutatott be Mar Severios tiruvallai érsek. Ez a ritus rendkívül népszerű erősen keleti és indiai jellege miatt is, meg azért is, mert az officiumok tulnyomó része nemzeti nyelvű benne.

A legátus trichuri fogadtatása, ha lehet, még az ernakulomit is fölülmúlta. Igazi szir és malabár ünneplés volt, sortüzekkel, virágfüzérekkel, selyemlobogók ezreivel, zenével, énekekkel és természetesen pompás tűzijátékkal. Húszezer hívő várta a legátust abban a csarnokban, melyet erre az alkalomra emeltek a rövidesen fölépítendő katedrális helyén. Itt jelentette be a legátus, hogy a pápa Gracias bombayi érseket bíborossá nevezte ki. S itt, Tri-

churban zajlott le az ünnepségek egyik legszínesebb mozzanata is. Egy környékbeli keresztény család tizenötezer szegényt látott vendégül a Szent Tamás kollégium rétjén. Az első adagokat maga a pápai legátus osztotta ki, s egy arannyal és bíborral díszített elefánt „naskodott” mellette. (22)

KELETI KERESZTENYEK. Mikor e kifejezést halljuk, legtöbbször a görög keleti egyház híveire, esetleg az ókori nagy etrenek felekezeteire, a nesztóriánusok és monofiziták fennmaradt töredékeire gondol. Pedig Kézel- és Közékeleten meglehetősen nagy számmal élnek olyan népelemek is, melyeknek ősei már századokkal ezelőtt visszatértek a katolikus Egyházba s melyek a szerint teljesjégű katolikusoknak tekintendők. Ami különbség elválasztja őket a nyugatiaktól, az nem a hitelvekre, hanem csupán külsőségekre: a liturgiára, az istentisztelet nyelvére, a kovászos kenyér használatára, a böjtfegyelmeire, az ünnepek rendjére s végül a papok egyszerű nősülésének megengedésére vonatkozik. Jellemzi őket, hogy óriási területen szétszórva élnek, sok nemzethez tartoznak és sok apró egyházbá vannak beszerelve. Ezért áttekintésük nem könnyű. Még talán legcélravezetőbb ritusok szerint való csoportosításuk.

1. A *bizánci vagyis görög liturgiát* használják a szíriai, iráki és törökországi melchíták vagy melekíták, azoknak az igazhittű néptöredékeknek leszármazottai, melyek a monofizita eretnökkéggel szemben a chalcedoni zsinat (451) mellé állottak. A keleti nagy egyházszakadás idején szintén szakadárook lettek és sok kísérletezés után csak 1724-ben egyesültek újból a nyugati Egyházzal. Patriarchájuk az Antiochia, Alexandria, Jeruzsálem és az egész Kelet patriarchája hangzatos címet viseli. Számuk másfél-száz ezer körül jár. Istentiszteleti nyelvül az arabot használják.

2. Az *alexandriai ritust* követik az egyiptomi és abesszíniai kopt katolikusok, akik a monofizita vallásból tértek át. Az előbbieik száma 30000-re, az utóbbiaké pedig 8000-re tehető. De a csekély számhoz tömérdek hősi erőfeszítés és kiontott vér emléke fűződik.

3. Az *örmények* megterése még a II. és III. században vége ment. Azóta a perzsa, arabok és törökök minden üldözése ellenére mindmáig kitartottak a kereszténység mellett, de az V. században szintén monofizitizmusbá tévedtek. Egy részük Péter patriarcha vezetésével — azóta minden patriarcha a Péter nevet viseli — 1742-ben egyesült a nyugati Egyházzal. XIII. Leó pápa kilencedik patriarchájukat, Hassun Antai Pétert bíborosi rangra emelte. (1890) Az egyesült örmények száma talán megközelíti a kétszáz ezret. Az istentiszteletnél külön, örmény nyelvű ritust használnak. A XVII. század közepén Erdélybe tért örmények már itt fogadták el az uniót.

4. Az *antiochiai vagyis szír ritust* elsősorban az egyesült szírek (Syrí puri) követik, akik eredetileg szintén monofiziták voltak. A Rómával való egyezkedés első kísérletei még a kereszties hadjáratok korára nyúlnak vissza, de éppúgy, mint a firenzei meg egyezés csak ideiglenes eredményre vezettek. A visszatérés nagyobb arányokat csak 1781-től kezdve öltött, mikor Alajpahan erősebb kihatású térítési központ támadt. Mivel ezzel egyidejűleg a mosszuli és kurdisztáni szírek egy része is elfogadta az uniót, a fejlődés menete gyorsabb üteművé lett. Ma az egyesült szírek száma 60000-re tehető.

Ugyancsak a szír szertartást vallják magukonak a szír-maroniták, akik eredetileg a síkságon laktak és csak a druzok állandó zaklatásai elől húzódtak fel a Libanon és Antilibanon lejtőire. Nevüket állítólag a kolostoralapító Szent Marótól vették. Az uniót még a kereszties hadjáratok korában, 1181-ben elfogadták és azóta a fanatikus druzok süstit megismétlődés támadásai, és a török hatóságok nyomása ellenére mindmáig kitartottak mellette. Az istentiszteletnél a szír liturgiát használják, de az evangéliumot arab nyelven olvassák.

Végül ide kell sorolnunk az Előindiai nyugati, úgynevezett malabári partjának déli csücskén lakó malankarákat, akik az itt lakó többi Tamás-kereszténnyel ellentétben az antiochiai ritust követik. XI. Pius pápa 1932-ben Trivandruban külön püspökséget állított számukra.

5. A *kald ritust* mindenekelőtt azok a kald keresztények követik, akiknek őseit annakidején nesztóriánizmusuk miatt Mezopotámiába, Kaldéába és Kurdisztánba űzték. Egy részük már a XIII. században felvette Rómával az érintkezést, de utána újra meg újra visszazárt tévelygésébe. Szilárdabb alapot csak a XVIII. század második felében nyert az unió. 1826-ban 120.000-re tették az egyesült kald keresztények számát. 1853-ig azonban háborúk s a kurdok miatt, a kolera és éhínség következtében 80.000-re szál-

lott le ez a szám. Ma talán meghaladja a százezeret. A kaldei keresztényeknek saját liturgiájuk van szirkaldi nyelven. Patriarchájuk Bagdadban székel.

A kaldoknál jóval szérceftáltak a malabári parton lakó szír-malabárok: mintegy 700.000-ren. Tamás-keresztényeknek nevezik magukat, mivel Szent Tamás apostolnak tulajdonítják megtérésüket. Már 1599-ben egyesültek Rómával, de félszázad mulva nagy részük ismét visszatért a nesztorianizmushoz. Ujabb erőre csak a XVIII. században kapott az uniós törekvés. A Tamás-keresztényeknek ma már külön hierarchiája van, élén az ornakulumi érsekkel.

Mint látjuk, a keleti keresztény egyházak inkább érdekes színlíttok, semmint számottevő tényezők az egyetemes katolicizmus életében. Hiszen összes számuk jó, ha meghaladja az egy milliót. Mégis figyelmet érdemelnek, mert sok részletet őriznek a kereszténység múltjából. Általában jellemzi őket a túlméretezett hierarchia, öntudatos hitélet, élénk szellemi pezsgés és a mult hagyományaihoz való szívós ragaszkodás. b.

MEGHALT PAUL ÉLUARD. Nevét a magyar közönség csak az utóbbi években ismerte meg; több verse jelent meg fordításban, s 1949-ben a Világírói Társaság Találkozón láthattuk is: erre az alkalomra írt „Négy vers“-ét. (a negyedik „Emlékezésed Petőfi halálának századik évfordulójára“), Ilyés Gyula kitűnő tolmácsolásában olvashatjuk. 1895 decemberében született; végigharcolta az első világháborút, s mint akkor annyian, azzal a meggyőződéssel szerelt le, hogy az öldöklésnek végeredményben semmi célja nem volt, legföljebb csak a nyugati civilizáció eszójét mutatta meg. Miért ne sziettetnök hát ennek a kudarcot vallott művelődésnek a fölszámolását? Ezt célozta az irodalomban a Dada mozgalma, melyhez Tzarával, Aragonnal együtt Eluard is csatlakozott. S miért ne próbálnánk a hazuggá züllesztett nyelv és a hitelüket veszített élmények helyett új költői nyelvet teremteni, új élményvilágot föltárni? Erre törekedett a szürrealizmus; és ennek a szürrealizmusnak volt a legnagyobb költője Eluard. Az irány célkitűzései vitathatók, elméleti részben cáfolhatók, alkotásai sokszor erőszakoltak; de ma már nem lehet komolyan kétségbevonni, hogy ha nagy művekkel nagy számban nem is; néhány értékes alkotással és igen sok vívmánnyal gazdagította a világ irodalmát. Egyre inkább úgy látjuk azonban, hogy jobbra kovászként hatott, és a szürrealisták (vagy volt szürrealisták) akkor teremtették meg java alkotásaikat — (Aragon, Eluard például) — amikor túljutottak a szürrealizmus romantikáján; és amikor az álmok birodalmából, az álmok kincseivel gazdagodva, ismét visszafordultak a költészet megtagadhatatlan őshazájára, az emberek világa felé. Hogy a szürrealista költők közt a legspontánabb s egyben a legnagyobb művész Eluard volt, azt ma már többé-kevésbé általánosan elismerik: s az is valószínű, hogy a két háború közötti kor leaszebb szerelmi verseit ő írta (a „Capitale de la Douleur“, s a „Les Yeux Fertiles“ költekben). A „közretlen élet“ költőjének világából azonban nem hiányzott az ember sem; mind nagyobb szerepet kapott benne, s mind erősebb hangot az emberi szolidaritás. Eluard a szegények, elnyomottak költője lett; s minél inkább fordult testvéreire, az emberekhez, annál mélyebb és egyszerűbb lett a hangja. Nemcsak egyik legnagyobb lelkesítője volt az Ellenállásnak, hanem egyik legnagyobb költője is; ez a képzeletében, hangjában, modorában oly jellegzetesen francia költő ekkor, a közös szenvedésben és kockázatban, mint a közös szenvedés bátor énekes, lett a francia nemzet, francia nép köl-

tője. S maradt attól fogva mindvégig az emberi szabadság, testi-
 vériség és eljövendő boldogabb világ harcos hirdetője. Mint mikor
 egy arcot kívésnek az élmények: Eluard költészete a szürrealizmus
 gyöngéd vonásai után fokozatosan lett mind fegyelmezettebb for-
 máiban s mind szigorúbb erkölcsi mondanivalójában. Az ő „Une
 leçon morale“ című köteténél aligha van szebb példája a modern
 költészetben annak, hogyan válthatja át egyéni szenvedését, (a
 felesége halála miatti fájdalmat), a költő „nyugodt kincsesé, örök
 haszonná“ az egész emberiség javára. Ahogy „A szerelem ere-
 jéről“ írt szép versében a legendás asszonyoknak, Nuschnak s sze-
 relmüknek emléke az „ujraszülető tavaszt“ és az önzést legyőző
 teremtő, életalakító erőt hirdeti:

Te ki hűsom-velőm érző tudata voltál
 Örök szerelmesem te aki kitaláltál
 Nem túrtél elnyomást gyalázatot soha
 S a földre örömet álmodva énekeltél

Azt álmodtad szabad vagy s én folytattak tovább (r.gy.)

LISZT FERENC WEIMARBAN. A szentpétervári „Művé-
 szet“ című lapban jelent meg 1883-ban Borodin, a nagy orosz ze-
 neszerző beszámolója, voltaképpen feleségéhez írt levele, Liszt Fe-
 rencnél 1877-ben Weimárban tett látogatásáról. Ezt a Liszt-iroda-
 lombban eddig ismeretlen dokumentumot most Borodin Moszkvában
 kiadott levelezésének negyedik kölete közli újra. A kép, amelyet
 Lisztről rajzol, (noha lényeges új vonásokat az eddig ismert arc-
 hoz nem ad hozzá), nemcsak szerzője miatt érdemel figyelmet,
 hanem azért is, mert egyike a legélményibbeknek, legközzeleneb-
 beknek, legemberibbeknek. Borodin ugyanis a világszerte csodált
 művészből meglátta és meg is mutatja a kiérett emberi jószágot, s
 a tizenkilencedik század egyik legszebb, leglisztább jellemét.

„Liszttel — írja — jénai és weimári tartózkodásom alkalmával
 ismerkedtem meg 1877-ben; találkozásunk ürügye első szimfóniám
 volt. Lisztet rendkívül érdekli az új francia és orosz iskola; kitün-
 ően ismeri főbb műveiket. Igen becsüli és szereti többek közt
 Balakirev „Islamej“-ját, melyet nagyszerűen adott elő honfitár-
 sunk. Timanofa kisasszony, mea Friedheim, ez utóbbi Ameriká-
 ban is. — (Mindkettő Liszt tanítványa volt). — Maga Liszt Csaj-
 kovszki több művét írta át zongorára és adta elő hangversenyjein.

Ami játékát illeti, meglehetően teljes egyszerűségével, tolmácsolá-
 sára szigorúságával és mértéktartásával; hiányzik belőle minden-
 féle keresettség, affektáltság és fölszínes hatáshajhászás. Előadá-
 sa, kimért tempói ellenére is, csupa erő, energia, tűz és szenvedé-
 ly: káprázatosan gazdag, világos és változatos...

Nagyon ritkán játszik nyilvánosan. Már régóta nem ad hang-
 versenyt: nem hallani, csak időnkint egyik-másik kiváltságos sza-
 lomban. Híres matinéi is abamaradtak. Hogy zongorához ültes-
 sék, nem egyszer apró fortélyokhoz kell folyamodni: valamelyik
 mű egyik vagy másik részletét kérdezni tőle, vagy azt, hogyan
 kell ezt a részletet játszani; föl kell kelteni érdeklődését valami
 újdonság iránt, vagy egyszerűen rosszul adni elő valamit. Ilyen-
 kor haragos lesz, keményen megbírálja a rossz játékot és ő maga
 szólaltatja meg a darabot“...

Ir azután Borodin Liszt híres zongoraóráiról, melyekre általában csak azok juthatnak be, akiket a mester személyesen meghív; ir módszeréről, mellyel tanítványainak, ahelyett hogy rájuk erőszakolná módorát, a legnagyobb szabadságot biztosítja, s a szó szűk értelmében vett technikai problémákon túlhatolva, — jellemzően életének erre a mind jobban elmélyülő korszakára, — „főként az interpretációra, a mű jellemének visszaadására s a kifejezésre ügyel“. Mester és tanítványai emberi kapcsolatában pedig Borodin megintcsak Liszt emberi nagyságát értékeli. „Viszonyuk szívélyes és családias — írja — nem annyira tanár viszonya ez tanítványaihoz, mint inkább egy jóindulatú nagypapé unokáihoz. Növendékei, nők s férfiak egyformán, kezetszókolnak neki, ő homlokon csókolja őket s megsimogatja arcukat; sőt olykor erőteljes kis vállveregetéssel hívja föl figyelmüket egy-egy fontos mozzanatra. Tanítványai tisztelettel, de szabadon teszik föl neki a legkülönbözőbb kérdéseket s jóízűen nevetnek szellemes, olykor minden jósağa mellett is csipős megjegyzésein. Amit mond, az mindig alapos és komoly, ha könnyed hangnemben beszél is. Modora igen udvarias és tapintatos, és bár növendékei a legkülönbözőbb rétegekből származnak, soha semmi félreértés nem zavarja kapcsolatukat.

Óráiért tiszteletdíjat nem fogad el. Nagyon nehezen vesz föl új növendéket... de ha egyszer fölvette, törődik is vele, magánéletével, anyagi és érzelmi dolgaival is. Mindig kész segíteni tanítványait mind anyagilag, mind erkölcsileg, s ezt nagy gyöngédséggel, emberiséggel, egyszerűséggel és jóindulattal teszi. Magam is tanúja voltam ilyen eseteknek, és csak növelték megbecsülésemet Liszt, az ember iránt.

Sem a kor, sem a hosszú és lázas munka, sem a szenvedélyekben és művészi élményekben gazdag pálya nem merítette ki azt a hallatlan életerőt, mely e hatalmas természetet eltölti. A szívélyes és valóban baráti fogadtatás, amelyben a vele töltött pár nap alatt részem volt, mindig életem egyik legragyogóbb emléke marad.

Weimart elhagyva Marburgon utaztam át — fejezi be beszámolóját Borodin. — Itt élt és halt meg Szent Erzsébet, akinek költői alakja Lisztet is megihlette. Sírja fölött a legszebb gótikus székesegyházak egyike emelkedik. Már régebről ismerem e dómot; de mostantól fogva Szent Erzsébet neve egybekapcsolódik emlékezetemben annak nevével, aki megénekelte“. (r.)

HOMEROS ILIASA. Három évezred óta minden kor a saját képére és hasonlatosságára alakítja Achilleust, Hektort s Aphroditét. A történeti kor félderengésében még hittek a mítoszokban, ám az ezeréves eleuziszi misztériumok utolsó beavatottjai már csak „böles mosollyal“ tisztelték az ősök kultuszát. Homeros művét eltemették a középkor első századai, csak Bizanc és az ir kolostorok őrizték az *Ilias* és *Odysszia* hagyományát. Dante nem ismerte a homerosi époszokat, a renaissance számára Petrarca nemzedéke fedezte újra föl. A korai humanisták csakrán „őssök csacska meséinek“ tartották, hiszen jobbára csak latin, pedáns kivonatokból ismerték. A barokk udvari pompájának közepébe, ke-

cses pásztorjátékai világába vonta Iliion és Argos hőseit, hellén világuk esodálatos derűje elenyészett az alexandrinusok hullámai között.

A romantika előfutárai újból felszítják az érdeklődést a „homerosi“ probléma iránt: Vico, a XVIII. század nápolyi gondolkodója s nyomában a német Wolf — a népköltészet egyre inkább előretörő lendületétől sarkalva — tagadni kezdték a Homeros-valóságot: „kisdalok“ szájhagyomány segítségével összeferrott ciklikus művet látták a homerosi alkotásokban, s magát a költőt — nevét elemezve — egyszerű összeállítóvá, kompilátorrá igyekeztek lefokozni. Érdekes Goethe szemléletének tükrében követni az ezután végbement változást: nyilván Wolf hatása alatt ifjúkorában tagadja Homeros létét, ám „Homer wieder Homer“ című verse végső sorában „Als Ganzes freudig Ihn ampfinden“ — nel ő is kiáll a Homeros költői valóságáért kiálló „unitáriusok“ mellett.

Az elmúlt évtizedek régészeti eredményei (Schliemann és Dörpfeld munkája), de még inkább az irodalomtudomány kritikai módszerei hozzásegítettek ahhoz, hogy a homerosi művekben — legalábbis külön az Ilias-ban és külön az Odysseiában — olyan hatalmas, alkotóereje teljességében teremtő *költő* munkáját lásuk, aki a görög törzsek költői szájhagyományainak, a szerkezet drámai kerékességével s a „műnyelv“ tökéletes pátoaszával adott eposzi foglalatot. Marót Károly Homerosról írt művében ezt mondja: „Lehetetlennek tartjuk, hogy ma már beérjük akár az Iliast kisdalokra bontó *lytika*, akár az ennek mereven elleneszegezett (bár az u. n. népköltészetnek is kényszerű engedményeket tevő) pedánsul túlzó *unitárius*... sőt még egy olyan *kétarcú* elképzelés elintézés módjával is, amely bizonyos népi ősanynak egy nagy költő által való utólagos feldolgozását... ajánlaná megoldásnak“... S úgy hisszük, ez a tudomány mai álláspontjának sumája. „A hatalmas épület nagyjából egyetlen agy konstrukciója“ — mondja *Babits* s talán ezzel az áhitattal kell kezünkbe vennünk most megjelent *új Iliasunkat*, melyet közel másfél százados hagyományok nyomán ültetett át versezetében is zártabb, görögösebb hexameterekben az *Odysseia* már kipróbált művészetű fordítója *Devecseri Gábor*. Az új *Ilias* irodalmunk komoly gyarapodását jelenti, s a magyar olvasó gyönyörködve idézi fel újra a „humanista“ Homeros derűjének s haragjának, a szépségét *Devecseri Gábor* kitűnő fordításából. (O. f. v.)

EGY UJJASZÜLETŐ KÉZMŰVESIPAR. (*Magyar fazekas-remek kiállítás*). A magyar kézművesipar egyik legősibb ágáról, a népi fazekasságról rendezett „miniatűr“ kiállítás az Országos Néprajzi Múzeum. A kiállítás rendezői nem törekedhettek a magyar népi fazekasság kialakulását, fejlődését bemutató teljességre, mindössze arra a történelmi mozzanatra kívántak rámutatni, amikor az idegen formákban és ornamentikában való sok százados bolyongás után ez a kézművesiparunk is visszatért ősi útjához.

Szándékosan használtuk a „miniatűr“ szót; meggyőződésünk szerint a rendezőség is szándékosan méretezte ilyen kicsinyre a kiállítást. A kiállítások elsőrangú feladata a tömegek nevelése.

Egy áttekinthetetlen tárgyhalmazból álló kiállítás aligha kelthet érdeklődést a tömegekben. Még kevésbbé hagyhat maradandó nyomatokat — tanítást — a szemlélőben.

Ezalkalommal amúgy sem lehetett volna teljességre törekedni, hiszen a magyar népi fazekasságról összefüggő, hézagmentes képet rajzolni aligha lehetne.

A legrégebbi történelmi korszakoknak — a kő és bronzkorszaknak — agyagművességéről ugyan hazánk területén is igen sok lelet került felszínre a felásott urnaleletek, feltárt régi sírok, ősi szállások helyén. Az árpádkori sírokban ételtartó cserépedényeket is találtak. A magyarság első félezerévéncéig agyagművességéről mégis vajmi keveset tudunk. Alig maradt emlékünkből a korból. Annal több van a hazai fazekasság készítményeiből a tizenhatodik század derekától kezdve. A tizenkilencedik századig viszont ez a kézművesiparunk nyúlt talán legmohóbban az idegen formák és díszítőelemek után, melyek között egyformán megtalálhatjuk a XV. Lajos korabeli francia, a hollandi barokk, a német reneszánsz és a sajátságos habán hatásokat. A XIX. század első évtizedeiben azonban már megjelennek paraszti készítésű edényeinken azok a díszítések, amelyekhez hasonlót a szürökön, subákon és szücsmesterek mustrakönyveiben találunk. Ebben az időben viszont a fémipar alkotmányai kezdik kiszorítani használatból a cserépedényeket. Talán akkoriban születhetett meg a nép ajkán a közmondás: „Fődfazék — fakandál: szegénység.”

A magyar fazekasság sokáig csak a népművészeti érdekességek kedvelői számára dolgozhatott és olyan használati eszközöket gyártott, melyeknek előnyével a zománcedény és a porcellán nem vehette fel a versenyt. (Például a vizet a legnagyobb forráságban is hűvösnek megőrző ivókorsót).

Napjainkban azonban valósággal ujjászületett. A mindenfelé működő népművészeti boltokban a magyar háziipar készítményei mellett igen nagy keresetnek örvendenek a fellendülő népi fazekasság készítményei. Az ősi fazekaskultúrák előtt megnyílik a magyarság szíve: Mezőtúr, Hódmezővásárhely, Püspökbogád, Sárospatak, Mórággy, Tüskevár, Tata, Csákvár, Veszprém, Kalocsa, Gyöngyös—Pásztó környéke, Mezöcsál, Tiszafüred, Nádudvar és Debrecen — mindegyik a maga „iskolájának” szellemében a magyar lélek formavilágának, a magyar kézművesség páratlan találékonyságának remekeit kínálja újból a nép művészetében is magukra talált magyar tömegeknek. (m. f.)

Felelős kiadó: S í k S á n d o r

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

R. K. Katolikus leveleknek hívjuk azt a hét levelet, amelyek Szent Pál 14 levele után következnek az újszövetségi Szentírásban. Ezek: Szent Jakab levele, Péter 2 levele, János 3 levele és Júdás Tádé levele. A 6. sz. óta általános hagyomány szerint azért nevezzük őket katolikus leveleknek, mert nem egy meghatározotti személyhez vagy egyházközséghez szólnak, hanem általában a hívekhez, tehát egyetemes jellegük van (katolikus = egyetemes, általános).

L. M. Breviáriumnak nevezzük azt az imádságot (és az ezt tartalmazó könyvet is), amit az erre kötelezettek, papok és szerzetesek az Egyház nevében végeznek. A breviárium tehát az Egyház közös imádsága, nyilvános istentiszteletének egy része. Gyökerei az apostoli időkbe nyúlnak vissza. Már akkor szokás volt a nap meghatározotti óráiban, a harmadik, hatodik és kilencedik órában közösen imádkozni. Éhhez járult az őskeresztényeknek az a szokása, hogy egyes ünnepek és vasárnapok előtt, vértanúk halála évfordulóján az éjszaka egy részét imádságban töltötték. Teljes alakját a szerzetesség adta meg. Szent Benedek (†543) idejében már megvan mind a hét imaóra: matutinum-laudes (a kettőtől egy imaórának vesszük, azért karban való végzésnél nem is szabad őket szótválasztani), prima, tertia, sexta, nona, vesperae és completorium. A breviáriumot zsolnárok, a Szentírásból, szentatyák munkáiból és a szentek életéből vett olvasmányok, himnuszok és könyörgések alkotják. Ezeket a részeket valamikor külön-külön könyvek tartalmazták. Az egész imádságot officium divinum (isten szolgálat), opus Dei (Istennek tartozó munka), horae canonicae (kánoni imaórák), psalmodia (zsolnározás) szavakkal nevezték. Valószínűleg az utolsó elnevezéssel függ össze a közvetlenül szláv eredetű magyar zsolozsma szó, amely már régi középkori nyelvemlékeinkben szent szolgálat értelemben fordul elő. Az egyes napokra előírt szövegek kezdő szavait, lelőhelyeik feltűntetésével rövid jegyzék tartalmazta, amit breviáriumnak (rövid jegyzék) neveztek. A 11-13. századokban a különböző könyvekben található szövegeket egybefoglalták és azóta ezt a könyvet nevezzük breviáriumnak. A breviárium szokásjog alapján vált kötelezővé: Az 1918-ban megjelent kánonjogi Codex előtt írott törvény csak az egyházi javadalmusokat kötelezte a breviárium mondására. A Codex szerint kötelezi az összes nagyobbrendű egyházakat az alszerpapságtól kezdve, az egyházi javadalmusokat (még ha nem volnának is nagyobbrendű egyháziak) és mindazokat a szerzeteseket, nőket is, akiknek szabályzata a zsolozsmának karban (közösen) való végzését előírja.

T. H. A napkeleti bölesek nevének jelentését márcsak azért is nehéz megadni, mert nem tudjuk biztosan a neveknek eredetét. Az újabb kutatások alapján elfogadható ténynek látszik, hogy a napkeleti bölesek, a mágusok, — ahogyan a Szentírás nevezi őket — perzsák voltak, ezt azonban aligha tudta az a kor, amely nekik nevet adott. Hogy a rájuk vonatkozó hagyomány megbíz-

ható adatokat őrzött-e meg, nem bizonyítható. Inkább az ellenkezője látszik valószínűnek, mert a legrégebb adatok sem kiléteket, sem számukat, sem nevüket (amennyiben ezekről egyáltalában említést tesznek) illetőleg nem egyöntetűek. Szír források pl. még a 10-12. századokban is 12-13 mágusról tesznek említést, akiknek neve is erősen különbözik az általunk használt nevektől. Kétségtelen tehát, hogy a legendaképződés sokszorosan körülfonta az áhítatos keresztények képzeletét izgató, az evangéliumokban oly szüksézáván bemutatott szereplőit. A nyugati egyházban hármas számuk N. Szent Leótól (5. sz.) kezdve általánosan elfogadottnak tekinthető. Nevüket először nem a Szent Bédának tulajdonított Collectanea említi, hanem a valószínűleg a 6. századból származó párisi Excerpta Latina Barbari, mégpedig Gathaspa, Melchior és Bithisarea alakban. A Gaspar, Melchior és Balthasar neveken először a 9. század elejéről származó ravennai Liber pontificalis említi őket. (A ravennai S. Apollinare Nuovo 6. századból eredő mozaikján a nevek későbbi hozzátoldások.) A nevek jelentését is különféleképpen próbálják magyarázni. A legáltalánosabb vélemény szerint a Gaspar-Gáspár név a héber gizbar-ból származik és kincstartót jelent. Melchior-Menyhért az ugyancsak héber melech és or szavak összetétele, és jelentése „a fény királya“, vagy „az én királyom a fény“. A Balthasar-Boldizsár nevet Dániel próféta babiloni nevével azonosítják, amelynek jelentése „övd meg életét“.

T. L. Már régen itt az ideje szakítani azzal rettenetes hangzó és teljesen megfélemlítő kifejezéssel: kiáthoz. Hogy is tehetné a pápa, a szelíd Krisztus helytartója — kérdik Önnel annyian mások —, hogy azt a zabolátlan uralkodót, vagy azt a makacs tévtonítót kiátkozza, azaz az általános elképzelés szerint fenyegetően átokra emelt kézzel és villámló szemmel Isten csapásait kívánja le rá? — Az Ószövetség valóban ismert efféle kiátkozást: az anathémát, amely abban állt, hogy valamely személyt vagy tárgyat kiszolgáltattak Isten igazságos és szent ítéletének és minden jogból kizárták, a személyt azzal, hogy megölték. A Krisztus korabeli zsidóság idejében ez a kiátkozás, a *cherem*, már annyit jelentett, hogy valakit átkok kíséretében bizonytalan időre kizártak a vallási és polgári élet közösségéből. A XVII. században *cherem*mel sújtotta az amszterdami zsidó hífköztség panteista tanításáért a híres Spinozát. A közösségből való kizárásnak ezt a jogát Krisztus rendeléséből az Egyház is kezdettől fogva a magáénak vallotta; az evangéliumi „legyen neked mint a pogány és a vámos“ (Mt 18, 17) és Szent Pál utasítása: „kivetvén magatok közül azt (a korintusi erkölestent), aki ezt a dolgot cselekedte“ (1 Kor 5, 2), egyházi kiközösítésre vonatkozik. De az egyházi kiközösítés nem ismer átokformulákat, amint *célia* is általában nem a visszavonhatatlan megtorlás, hanem a bűnös észretérítése és megjavítása. A „kiátkozás“ helyett tehát mondjunk és írjunk következetesen „kiközösítést“.